కొత్తచూపు

"చిత్తగించారూ? మీ అల్లుడుగారు, అగ్రహారందారూ, గొప్ప వంశానికి చెందినవారున్నూ. అనేకమంది అగ్రహారందార్లలాగ కాక, స్వయంగా వారు పండితులు కూడా. ఈ జిల్లా బ్రాహ్మణ్యాని కంతకీ భూషణం అని, వారికి, మా జిల్లాలోకూడా చాలా ప్రఖ్యాతి వుంది. అంచేత, వారూ మేమూ వియ్యం అందడం బంగారానికి పరిమళం అబ్బడమే. కనక, వరకట్నం యింత కావాలని వారిని నేను నిక్కచ్చి చెయ్యను చెయ్యనే లేను. నాకు కావలసింది, గౌరవమూ మర్యాదాను, డబ్బు కాదు. అయితే, నే నిప్పుడు మనవిచేసుకునేది ఒక రిస్తామన్న మొత్తం మాత్రమే అదయినా, నేను బేరమాడి స్థిరపరుచుకున్నది కాదు, వస్తూనే వారే సెలవిప్పించింది. ఈవిషయం నే నిప్పు డెందుకు ప్రస్తావించవలసి వచ్చిం దంటే? ఇక్కడ మీ రెంత యిచ్చినా నేను వొప్పు

కుంటా ననుకోండి; కాని కీడెంచి మేలెంచ మన్నట్టు మీరిచ్చేది, వారిస్తా మన్న దానికంటే తక్కువ అవుతుం దనుకోండి. అయినా, నేను మనస్ఫూర్తిగానే ఆనందిస్తాను; కాని, అలా జరిగితే, ఆ గృహస్థు "ను వ్వేమన్న పెద్దమనిషి వయ్యా?" అని నన్నే నడివీధిలోనో నిలబెడితే నే నేమిటీ చెయ్యడం? అటు గౌరవమూ పోయి, ఇటు—ఏమంటారు?" అనడిగాడు పెళ్ళికొడుకు తండ్రి, మొగం అంతా జాలి చేసుకుని.

"చిత్తం చిత్తం, మీరు సెలవిప్పించినదాల్లో యేమీ తేడా లేదు అయితే, మీరు నిక్కచ్చి చేసినా, ఆశించినా, మేమే యిస్తా మని యెదురుచూసినా, మీకు తృప్తి కావాలంటే వారికంటే మే మెక్కువే యిచ్చుకోవాలిగదా? కనక, సెలవిప్పించండి" అన్నాడు, పెళ్ళికూతురి మాతామహుడు భైరవసోమయాజి.

"ఒక వేళ మీ రివ్వతలిచిందే యెక్కువ అవుతుందేమో? ఇక మనం స్వల్పవిషయాలు తవ్వుకోడం యేమి సొగసూ?"

"అమ్మమ్మా, మీ రలా సెలవిప్పించడం ధర్మమా? అవాకరి సాహసం కంటే మీ ఔదార్యం యెంత గొప్పదో చూసుకుని మే మానందించడాని కయినా మీ రది చెప్పవలసే వుంటుంది కదా?"

"ఇంతకీ:— మీ అల్లుడుగారు దయచేశారు కారు. వారు వచ్చాక మళ్ళీ చెప్పడం కంటే.—"

"ఎందుకూ? నేను మనవిచేసుకున్నాను కాదూ? అతను చిన్నవా డండీ! అయినా, యజమాని కనక, లాంఛనప్రాయంగా శ్రుతపరచడం—అంతే. ఇక్కడి వ్యవహారాలన్నీ నాచేతిమీదుగానే నడుస్తూ వుంటాయి. మీరు మళ్ళీ శ్రమపడవలసిన అగత్యం యెంతమాత్రమూ వుండదు, నాది పూచీ సరా?"

"వా రన్ని విధాల సెలవిప్పిస్తూ వుంటే సందేహం యెందుకూ, మన అభిప్రాయం చెప్పెయ్యవయ్యా బావా" అన్నాడు పెళ్ళికొడుకు మేనమామ.

"అలాగే, సందేహం యేముందీ యిందులో? మన అభిప్రాయం అంటే అవతలివా రిచ్చుకుంటా మన్నది కదా, వారి మాట శుకానువాదం చెయ్యడంలో మనకి ప్రత్యవాయం మాత్రం యేమి వుందీ?"

"అదే నా మనవిన్నీ. ఏమంటే? వా రిస్తా మన్నదీ, మేమివ్వతలిచిందీ యేమయినా, మీరు నిశ్చయించుకున్నది—"

"మీరు భ్రాంతిపడుతున్నారు. మేము నిశ్చయించుకున్నది లేనే లేదు"

"ఒక్కటి చిత్తగించండి! వరకట్నం పుచ్చుకోకుండా మీరు మా మనమరాలిని చేసుకుంటారా?"

"వరకట్నం యివ్వకుండా మీరు వరుణ్ణి తేదలుచుకున్నారా?"

"కనక?"

"ఇక మన కా ప్రస్తావన యెందుకూ?"

"అదే నా మనవిన్నీ"

"సరే, చిత్తగించండి మనవిచేస్తాను. ఒకానొక సంపన్న గృహస్థు సమర్పించుకుంటా నన్న వరకట్నం పదకొండువేల నూటపదహారు రూపాయీలు. అందులో సగం తాంబూలాల సమయానా, తక్కిందీ లగ్నంవేళా చెల్లించే నిర్ణయం. అప్పగింతల వేళ, వచ్చిన స్త్రీపురుషులకు, ఆబాలగోపాలమూ మీ, మా, దర్జాలకు తగివుండేటట్టు మా జాపితాప్రకారం నూతనవస్త్రాలు మూట కట్టి విడిదిలో నా కప్పగింత పెట్టడం. మే మిక్కడికి తరలిరావడాని కయే ఖర్చులు, మా బిల్లు ప్రకారం మాకు ముదరాయివ్వడం. వెళ్ళేటప్పుడు మా ఖర్చులు మాత్రం మావే లెండి, మీకు పూచీ లేదు. బాజాభజంత్రీలూ, పాలకీ బోయీలూ, బోగంమేళమూ, మాతో మేము తీసుకుతెచ్చుకునే యిద్దరు వంట బ్రాహ్మలూ, యిద్దరు పేరంటాళ్ళూ—వీరి కివ్వవలసిందిన్నీ మాకు చెల్లగట్టడం. ఇవి నాతో వ్యవహరించవలసిన ముఖ్యాంశాలు. చిల్లరమల్లరలు మనం యెప్పటి కప్పుడే పరిష్కారం చేసుకుంటూ వుండవచ్చును. దాని కేం లెండి. ఇక వియ్యపురాలి విషయమూ, ఆడబడుచువిషయమూ వున్నాయి. ఆసంగతులు నిశ్చయించుకోవలసిన వాడు మా భావమరిది....చెప్పవయ్యా"

"అవిన్నీ వొక రిస్తా మన్నవేనా?" అనడిగాడు సోమయాజి.

"బంధుత్వం కలుపుకునేటప్పుడు మనకి దాపరికాలెందుకూ? వారికీ మాకూ కొద్దిపాటి తేడా లేకపోలేదు. కనక, తాము మరోమాటు ఆలోచించుకునే దాకా—అంటే తమ మాట పుచ్చుకోకుండా మరోసంబంధం చూసుకోవద్దని మమ్మల్ని వారు చాలా ప్రార్థించారు లెండి. అయితే, —"

"ఇప్పుడు మనం యేమీ నిర్ధారణ చేసుకోడానికి వీలులేదన్నమాట"

"అమ్మమ్మా, ఎంతమాటా? మీ సంబంధం కుదిరితే ఇంకా యింకా యిస్తామన్నా వారు మాకెందుకూ?"

"సరే, నాసందేహం యేమి టంటే? ఇక మీ భావ మరిదిగారు సెలవిచ్చేది వా రిస్తా మన్నదా మీరు నిశ్చయించుకున్నారా?"

"ఏమంటా వోయ్?"

"అయ్యా, ఈవిషయమై మా బావగారి ప్రమేయం లేశమూ లే" దంటూ అందుకున్నాడు, మేనమామ.

"నేను మనవిచేసుకునే దేమిటంటే? వియ్యపురాలికీ ఆడబడుచుకీ కలిపి వెయ్యిన్నూటపదహార్లని వారూ, ఎవరికి వారికే వెయ్యిన్నూటపదహార్లని

మేమూను. ఈవొక్క విషయమే వారు మళ్ళీ ఆలోచించుకోవా లన్నది. మా అక్కగారి కొక్క కొడుకూ వొక్క కూతురూను. అల్లారు ముద్దుగా పెంచు కుంటోంది, ఎన్నాళ్ళుగానో ఊటలున్నూ ఊరుతోంది, మా అక్క, ఆవిడ తనకి ముచ్చట్లు బాగా తీరాలని ఆశించడంలో తప్పేముందీ? మా మేనగోడలి కయినా మళ్ళీమళ్ళీ తీరే అవకాశం లేదుకదా? అంచేత, అయిదు రోజులూ, ఇద్దరికీ, రోజు కొక్కొక్క పెద్దకాసు బొట్టుపెట్టాలి. ఒక్కొక్క బెంగుళూరి చీర కట్టబెట్టాలి—"

మాట సగంలో కలుగజేసుకుని "ఇదిగో, చూడూ, అగ్రహారీకులతో పని, అదనీ, అది కాదనీ తరవాత కీచులాడుకోడం నేను సహించను. నూలు చీరలు పనికిరావు, మేలురకం పట్టుచీర లని స్పష్టంగా చెప్పు" అన్నాడు పెళ్ళి కొడుకు తండ్రి, నిష్ఠురంగా.

"మీరు చెప్పేశారుగా?....అయ్యా, ఇక మీరు ముందుకి వెళ్ళండి"

"చిత్తం చిత్తం, అప్పగింతల వేళ, ఇద్దరికీ అత్తాకోడళ్ళ అంచుల సేలం పట్టుచీర లివ్వాలి. మనుగుడుపుల్లో కూడా రోజు కొక్కొక్క చీర కట్టబెట్టాలి. ఈవిషయమై మొదట కొంచెం తర్జనభర్జన జరిగింది; కాని చివరి కుభయులమూ ఒక నిశ్చయానికి వచ్చాం. దాని ప్రకారం, మొదటి రెండు రోజులూ మేలురకం పుల్లంపేట జరీచీర లివ్వడం. మూడోనాడు మాత్రం బొంబాయి పట్టుచీర లివ్వాలి సుమండీ! కాళ్ళు కడుగుచెంబూ, పళ్ళేలూ, పానకం బిందెలూ — ఇవి వారిదివరకే వెండివి తయారుచేయించుకుని వున్నారు. మేము వెండి బొట్టు పెట్టీ, బంగారపు కుంకుమభరణీ కూడా చేయించాలన్నాం, వారు సరే అన్నారు. మధుర పట్టుచీరతో వుయ్యాలా, బెంగుళూరి పట్టుచీరతో వొడికట్టూ — ఇవిన్నీ వారంగీకరించారు. ఇక తక్కినవి స్వల్పవిషయాలు. అవి జరగడమే ప్రధానం. విలవలు మీ దర్జాని పట్టి నిర్ణయించుకోవచ్చు. నిర్ధారణ అక్కరలేదు. ఎటొచ్చీ — అయిదు రోజులూ, మాఅక్క, మేనకోడలూ పెళ్ళివారి యింటికి వస్తూ వెడుతూ వుండడానికి విడిదిలో రెండు మేనా లెప్పుడూ సిద్ధంగా వుండాలి. ఇది మాత్రం చాలా ముఖ్యం సుమండీ"

ఈమాట చాలా వొత్తి చెప్పాడు మేనమామ.

"చిత్తం" అంటూ అంతకంటె గట్టిగా తలవూపాడు సోమయాజి, కుండలాలు ఎగిసిపడేలాగ.

"ఇక మావిషయం" అంటూ అవ్యవధానంగా అందుకున్నాడు, ఆడబడుచు మొగుడు.

అది విని సోమయాజి వులిక్కిపడగా "అంటే బంధువుల విషయం లెండి" అంటూ సద్దిచెప్పి ప్రారంభించాడతను.

"అమాంబాపతూ మేము నూటయాభై మంది దాకా వస్తాం. ఏకొద్దిమందో తప్ప అందరూ ఇంటరుతరగతిలో వస్తాం. పెళ్ళికొడుకు ఫస్టుక్లాసులో వస్తాడు—"

మళ్ళీ మాట సగంలో అందుకుని "అదేమన్నమాటా? మావాడు నిన్ను విడిచి తానొక్కడూ సెకండు క్లాసులో వస్తాడూ? వివరంగా చెప్పు, నాకీ శషభిషలు పనికిరావు" అంటూ మూతి ముడుచుకుని చురుగ్గా చూశాడు పెళ్ళికొడుకు తండ్రి.

దీనిమీద "వారు సెలవిచ్చారుగా? ఇక తక్కిన సంగతులు చెప్పండి మీరు" అన్నాడు సోమయాజి, చెయ్యూపుతూ.

"అందరికీ, అయిదు రోజులూ, పూటకి రెండు పిండివంటలతో పాటు మైసూరు రసమూ సాంబారూ విధిగా వుండాలి. పనసకాయా, వంకాయా, అరిటికాయా, గుమ్మడుకాయా, కందా, పెండలమూ—ఇలాంటి చచ్చుకూరలు పనికిరావు మాకు.— కేబేజీ, నూల్‌కూలూ, బీట్‌రూటూ, కాలీప్లవరూ— ఇలాంటివి పూటకి రెండు చేయించాలి. బంగాళాదుంపలు చిప్సుగా మాత్రమే చేయించాలి. ప్రతీరోజూ పగలు పెరుగుపచ్చడీ, రాత్రి క్షీరాన్నమూ వుండాలి. రెండు పూట్లా పెరుగేకాని మాకు మజ్జిగ సుతరామూ పనికిరాదు. పొద్దు పొడిచాటప్పకి కాఫీవుప్మాలూ, పొద్దు వాలాటప్పటికి ఒక తీపీ, ఒక కారమూ, టీ—ఇవి నిక్కచ్చిగా వుండాలి. తుని ఆకులే గాని ద్రాక్షారామ తమలపాకులు మాకు పనికిరావు. విడిదిలో నలుగురు వడ్డిమంగళ్ళెప్పుడూ సిద్ధంగా వుండాలి. రెండు జట్కాలున్నూ హాజరు పెట్టి వుంచాలి. రోజు కొక రకం మంచి సబ్బుబిళ్ళలు దజనూ, అరదజను చీట్లపేకలూ పంపుతూ వుండాలి. స్నానాలకు మాకు వేడినీళ్ళే గాని చన్నీళ్ళు పనికిరావు. ప్రతీరాత్రీ రెండయేదాకా మేజువాణీ వుంటుంది, పన్నెండు గంటలవేళ సమృద్ధిగా టీ పంపుతూ వుండాలి. ఇది అగ్రహారం, మాకు తెలుసు, అయినా, పూటకు సిజర్సు డబ్బాలాగూ, బీడీకట్టలు పెద్దవి మూడూ, కేతకీమసాలా ఒక పౌనూ, బంగాళా ఆకులు నూరూ పంపుతూ వుండాలి. వీటికి మాత్రం రోజుకి పూటలు మూడు సుమండీ! ఫిల్టరుసోడా, కలర్సూ చాలా ముఖ్యం, మరచిపోగూడదు. మిక్కిలీ ముఖ్యమైనది మరొకటుంది, బోగంవాళ్ళకిచ్చే బస చక్కగానూ, పరిశుభ్రంగానూ, విశాలంగానూ వుండాలి."

"చిత్తం చిత్తం, అన్నీ అయినట్టేనా?"

అల్లుడు మామగారికేసి చూశాడు.

"లేదు లేదు, కొంచెం తరవాయి వుంది. ఏదీ, నాయనా, నీముచ్చట్లు గూడా తాతగారికి మనవిచేసుకో. ఉభయులకూ వారు కావలసినవారే. సందేహించకు" అన్నాడు పెళ్ళికొడుకుతో, తండ్రి.

"సందేహమా?" అంటూ వెంటనే అందుకున్నాడు పెళ్ళికొడుకు.

"హె? అది మన నిఘంటువులోనే లేదుగా? అయ్యా,వినండి మధుపర్కాలు మాత్రమే నేను పంచెలు పుచ్చుకుంటాను. తక్కినవన్నీ నాకు సిల్కుసూట్లూ ట్వీడ్డూసూట్లూ మాత్రమే యివ్వాలి—"

మాట కడ్డం వచ్చి "ప్రోల్లో కూడా పట్టుతాపితాలే పుచ్చుకోవాలి నాయనా, వల్లకాదనకూడదు" అని బుజ్జగించాడు తండ్రి.

"సరే, అదిన్నీ అలాగే కానిచ్చుకోవచ్చు. తరవాత మధుపర్కాలు మాత్రం నేను కట్టుకుంటాను కనకనా? పోగా,— నాకిచ్చే వెండికంచం రెండువందల యాభై తులాలూ, మరచెంబు రెండువందల తులాలూ వుండాలి. కంచం దగ్గిర పెట్టే ప్లేట్లూ, గిన్నెలూ, కాఫీసెట్టూ వాటికి తగ్గట్టే వుండాలి. మూడు రవ్వల వుంగరమూ, రాళ్ళు తాపిన రిస్టువాచీ, దానికి బంగారపు గొలుసూ, — రోల్డుగోల్డు ఎంత మాత్రమూ పనికిరాదు. తెలుసా? మంచిరకం రేడియో సెట్టూ, గ్రామోఫోనూ, ఇంగ్లీషుమేకు బట్టలబీరువా, బంగారపు సిగిరెట్టుకేసూ, ఇవన్నీ లగ్నసమయాన యివ్వాలి. అలకపాన్పు మీద ఒకటో రకం టెన్నిస్‌బాటూ, మోటారుసైకిలూ యివ్వాలి. ఇది పల్లెటూరు కనక, తప్పదంటే నేనొక్క వూరేగింపు సమయంలో మాత్రమే పాలకీ యెక్కుతాను. తక్కిన సమయాల్లో నాకోసం వొక కారెప్పుడూ సిద్ధంగా వుంచాలి. ఈవూళ్ళో నాకు కాలం గడపడం కష్టం, గనక, భోజనం కాగానే నే నే కాకినాడో రాజమహేంద్రవరమో, చివరికి రామచంద్రపురమో వెళ్ళి వస్తూ వుండడాని కది చాలాముఖ్యం. మరిన్నీ, బోగంమేళం మేమిదివరకే మాట్లాడివుంచాం. అదే మీరు తీసుకురావాలి. మరోటి పనికిరాదు."

"బాగుంది నాయనా!"

"అన్నట్టు, మంచి సేవింగుసెట్టు కూడా వొకటి అలకపాన్పుమీద నాకు సిద్ధంచేసి వుంచాలి సుమండీ"

"అదేమిటి నాయనా?"

"అది మీ అల్లుడుగారికి తెలుస్తుంది లెండి, నూరో నూటపాతికో పెడితే వస్తుంది, యేమంత భాగ్యం?" అని సద్ది చెప్పాడు, ఆడబడుచు మొగుడు.

అతను మాట పూర్తిచేశాడు.

అంతే.

గదిలో యేదో చప్పు డయింది.

పూసల జాలరు వెనక వున్న పట్టుతెర వొక పక్కకి జారుకుంది.

చూడగా, తోకమీద నిలిచిన వురగాంగనలాగ ద్వారంలో అన్నపూర్ణ నిలిచి వుంది.

మొదట అందరూ చకితుల యినారు.

"పెళ్ళికూతురు" అన్నాడు కొండుశ్రౌతి, మెల్లిగా.

అందరూ అటు పరిశీలనగా చూశారు; కాని పులుకూ పులుకూ చూస్తూ సోమయాజి మొగం చిట్లించుకున్నాడు.

చురచుర చూస్తూ యింతలో పెళ్ళికొడుకు ఎదటికే వచ్చేసిం దామె, మెరుపుతీగలాగ.

ఉలిక్కిపడి పెళ్ళికొడుకు తండ్రీ, మేనమామా మొగమొగాలు చూసుకున్నారు.

సోమయాజి బోసినోరు తెరుచుకుంది.

ఆడబడుచు మొగుడు వీపు గోకాడు; గాని గుంయి మన్నట్టయి పెళ్ళికొడుకు చూపులు చెదరిపోయాయి.

అదీ అదీ కూడా కనిపెట్టేసింది అన్నపూర్ణ.

"మీ వాగ్ధోరణి చాలా సరసంగా వుంది. అది మీరు చదివిన చదువులకు ఫలితం" అం దామె ఉత్తరక్షణంలోనే, పెళ్ళికొడుకుతో.

కాని, అతనికి మాట రాలేదు.

"మీ అందరి షరతులూ చాలా గొప్పగా వున్నాయి. అది మీ పూర్వుల తపస్సుకి ఫలితం"

"......................"

"వాటి విషయమై మీరున్నారు, మా తాతగారున్నారు, యథేచ్ఛగా పరిష్కరించుకోవచ్చు. ఎవరూ అడ్డురారు"

"......................"

"మీరు నాకే చెప్పవలసిన సంగతి ఒకటుంది. అది మీరు మాతాతగారికి చెప్పకపోవడం మీ యింగితజ్ఞానానికి గొప్ప గుర్తు"

"......................"

"నాకు జవాబు చెప్పండి. ఉత్తర భారతభూముల్లో భారతీయస్త్రీ లెందరో మానభంగాలకు పాల్పడ్డారు. ఉత్తరాంధ్ర భూముల్లో మనవాళ్ళ కెందరికో అలాంటిది తటస్థపడుతోంది. తెనుగుస్త్రీల కిది చావుబతుకుల సమస్య. మే మిది

చూసీ చూడకుండా విడిచిపెట్టడానికి వల్లకాదు. మరి, మీ కళ్ళయెదుట మీ ఆత్మీయులకున్నూ అలాంటిది తటస్థపడితే, తరవాతి మాట యేమయినా, ముందు కళ్ళు మూసుకుని మీరు శత్రువులమీద పడగలరా?"

ఇలా అడిగి కరుగ్గా చూసింది అన్నపూర్ణ.

దీంతో, అక్కడి వాతావరణం స్తంభించిపోయింది.

సోమయాజి సనాతనధర్మం కీచుమంది.

పెళ్ళికొడుక్కి నవనాడులూ కుంగిపోయాయి.

శ్రౌతి మాత్రం వూగిపోయాడు.

తక్కినవారికి మీది ప్రాణాలు మీదికే యెగిరిపోయాయి.

ఉండుండి "నాకు బదులు చెప్పా" లంది అన్నపూర్ణ.

చూసింది, చూసింది, గిరుక్కున మళ్ళి లావణ్యం కెరటంలాగ యింటోకి చక్కాపోయింది, గజగమన అయి.

పెళ్ళివారి కళ్ళకి పొరలు కమ్ముతున్నట్టు తెర విచ్చుకుంది. ఒక్క మాటు ఊగిసలాడి.

2

చెమటలు కక్కుకుంటూ కళేబరం యింటోకి మోసుకు వెళ్ళాడు సోమయాజి.

చూడగా, కూతుర్ని పొదివిపట్టుకుని తన కూతురు రాజేశ్వరి "బిడియ పడిపోతా వనుకున్నా నమ్మా" అంటూ ముద్దుచేస్తోంది, అలకలు సవరిస్తూ.

"నువ్వు చదివిన చదువు సార్థకం చేసుకున్నా వమ్మా" అంటూ ప్రశం సిస్తున్నాడు, దగ్గరసా నుంచుని రామశాస్త్రి, సగర్వంగా.

హాల్లో వీపుమీద పడ్డ పిడిగుద్దుకి, నెత్తిమీద మొట్టికాయ అయి జత పడింది దిది సోమయాజికి.

జవజవలాడిపోయాడు బ్రాహ్మడు.

"నీగుణం నువ్వు పోనిచ్చుకున్నావు కావు" అన్నాడతను చివరికి పుర పుర చూస్తూ.

"ఏమి టండీ మీ రనేదీ?" అంటూ యిటు తిరిగి వెంటనే యెదురు కున్నాడు శాస్త్రి.

తల్లి పొదిగిటనే వుండి విరగబడి చూసింది అన్నపూర్ణ.

"నేను నిన్ను రమ్మందాం అనుకుంటూ వుండగా పెళ్ళికూతుర్ని

రావడం? వచ్చినా పెళ్ళికూతురయినది అలాగేనా మాట్లాడడం?" అంటూ గింజుకున్నాడు సోమయాజి.

"మీ రుండండి నాన్నారూ" అంటూ తల్లి చేతులు విడిపించుకునీ, తండ్రిని తప్పించుకునీ పూచలాగ వచ్చి, తోక తొక్కిన తాచులాగ యెదుట నుంచుని "నాకు పెళ్ళికొడుకుని మీరు చూడ్డం యేమిటి తాతగారూ?" అంటూ నిలేసింది అన్నపూర్ణ.

ఆ రూపమూ, ఆ చూపులూ భరించలేక కొయ్యయిపోయాడు సోమయాజి "అ, ఆ" అంటూ వెనక్కి జంకి.

"ఇప్పటికి పాతిక సంబంధా లయినా చూశారు మీరు. ఇరవైమంది నయినా పెళ్ళికొడులను యింటిమీదికి తీసుకువచ్చారు. మరో పని లేదూ మీకూ? ఎవరు ప్రాధేయపడ్డా రండీ యిలా అవస్థపడ మని మిమ్మల్ని?"

అతనికి మాట రాలేదు.

"మీరు నాకోసం సంబంధాలు చూడ్డం మా నాన్నగారి కిష్టం లే దనీ, వారి సహనం అంతరించిపోయిందనీ, మీకు బోధ కావడానికి మరో మార్గం యేమి వుందండీ?"

కళ్ళల్లోకి మాత్రం ప్రాణాలు చేరుకున్నాయి, అప్పటి కతనికి మెల్లిగా.

"పోనీ అంటే, మీరు తెచ్చినవాళ్ళలో వొక్క డయినా మా నాన్నారు కాళ్ళు కడగతగ్గవా డున్నాడా?"

అప్పటికి గొంతుకు గుడగుడ లాడిం దతనికి.

గుడ్లు మిటకరించుకోగా మాట కూడా తిరిగింది.

"నేను తెచ్చినవాళ్ళందరూ అప్రాచ్యు లేనా? అయితే, యెలాంటివాడి క్కాడుగుతాడే మీ నాయన కాళ్ళు?"

"అలాంటివాళ్ళు మీకు దొరకరు"

"అయ్యో"

"చెప్పినా మీరు గుర్తించలేరు"

"అయినా, లక్షణాలు చెప్పు చూతాం"

"ఉలిక్కిపడకండి. ఇప్పుడు వరయోగ్యత నిర్ణయించ వలసినవారు మీరూ మీరు పురుషులు కారు"

"ఆ"

"తల పండిపోయిన మీవంటి వృద్ధు లసలే కారు"

"శ్రీహరి"

"మీ యుగం తిరిగిపోయింది. మీ చదువులు పనికిరావు. మీ నమ్మకాలిక చెల్లవు"

"అయ్యో, అయ్యో"

"మీ చూపుల కాననీ, మీ బుద్ధి కందనీ పరిధుల్లో వున్నాం మేమిప్పుడు. ఇక యుగధర్మం నిర్వచించవలసింది మేము"

"వినడానికి మేము పనికిరాముటే?"

"అవశ్యమూ వినవచ్చు. తక్కినవారి సంగతి యేమయినా, తెనుగు కన్యలం మేమిప్పుడు చూసుకోవలసిన వరయోగ్యత చక్కదనం కాదు. చదువూ కాదు. ఐశ్వర్యం కానే కాదు, ఇవన్నీ తెనుగు యువతిని బానిసను చేశాయి. ఈలక్షణాలున్న తెనుగు యువకులింతవరకూ చక్రవర్తులుగా చెలామణీ అయినారు; కాని అలాంటి వారిక వివాహానికి అర్హులు కారు"

"మరెవరే అర్హులు? వాళ్ళ యోగ్యత లేమిటే?"

"బతికివున్నంతకాలమూ జీవితంలో స్త్రీలు తమతో సహకరించు కోవాలంటే యువకు లిప్పుడు గడించుకోవలసిన యోగ్యతలు - శౌర్యం, బల పరాక్రమాలు, తెగబడి యుద్ధం చేసే ధైర్యం, వీలు తప్పితే పెళ్ళికూతుర్ని రాక్షసవివాహ పద్ధతిగా సంపాదించుకోవాలన్న చూపు, అందుకు తగ్గ సత్తా—"

ఆవేశం ముంచుకువచ్చి అన్నపూర్ణ మరి మాట్లాడలేకపోయింది.

రామశాస్త్రి మొగాన గర్వరేఖ మెరిసింది.

రాజేశ్వరి చూపుల్లో ఆనందం తరళితం అయింది.

ఉండుండి "మహా బాగా తయారుచేశావు కూతుర్ని" అంటూ రామశాస్త్రిని హేళనచేశాడు సోమయాజి, వూగీస లాడుతూనూ, చేతులాడించుకుంటూనూ.

"నేనాశించినట్టు తయారయింది నా కూతురు. అందరికీ యిలాంటి అదృష్టం పట్టదు తెలుసా?" అంటూ మందలకించాడు శాస్త్రి.

"ఓ - హో"

"మీరు ఘనాపాఠీలే గాని అర్థజ్ఞానం లేక వేదంలో యేమి వుందో మీకు తెలియదు. విడమర్చి చెప్పినా మీకు బోధపడదు. వేదాన్నే మీరు గౌరవించ తలుచుకుంటే వేదోక్తా లయిన లక్షణాలన్నీ వున్నాయి నా కూతురి దగ్గిర చూసుకోండి"

"అలాగ టోయ్?"

"కాకేమండీ?"

"నాకేం తెలుసు నాయనా? మహా పండితుడవు నువ్వు"

"వేదజడునకు పాండిత్యం అంటే యేమి బోధపడుతుంది? ద్రవ్యాశా, కొంపలు తీసే లౌక్యమూ వీటిలో మాత్రం మీరు నిధులు. మీరిప్పుడు తెచ్చిన పెళ్ళికొడుకు, అలకపాన్పుమీద తనకు మంచిరకం మంగలిపొది యివ్వాలందే అందు కామోదించారు మీరు, ధర్మాధర్మాలు మీకేం తెలుసునండీ?"

మళ్ళీ కొయ్యయిపోయాడు సోమయాజి.

"మీ రిప్పుడు తెచ్చిన కుర్రాడు, పెళ్ళిలోనే ఆవూరూ యీవూరూ షికార్లు కొడతాట్ట, పెళ్ళికూతుర్ని కూడా తన వెంట పంపాలంటాడేమో మీకేమయినా యింగితజ్ఞానం వుందా."

"పోనీ, ఆకుర్రాడు అప్రాచ్యుడే అనుకో. ఇప్పటికే యిరవైయేళ్ళు నిండాయి గదా. పెళ్ళి చెయ్యకుండా యింకా యెన్నాళ్ళట్టే పెడతావు నీ కూతుర్ని?" అనడిగాడు సోమయాజి, మాట మరిపించడానికి మొండిగా.

"బతికివుండినంతకాలమూ పెళ్ళనేది యెరక్కుండా మహోజ్వలజీవితాలు గడిపిన నిత్యకన్యలతో పరమపవిత్రాలయినవి మన మహర్షుల కుటుంబాలు. ఆకుటుంబాలకు సంబంధించిన వాళ్ళం మనం, మీ కిది తెలుసా?"

గుండెలు పితపిత లాడిపోగా, అటు చూడలేక, కూతురి కేసి చూశాడు సోమయాజి.

"నువ్వూ యీ తండ్రికూతుళ్ళతోనే కలిశావా?" అనిన్నీ అడిగాడతను.

"అటు నా యిలవేల్పూ, యిటు నా కండలో కండానూ. ఏమీ కలిసి పోక?" అని యెదురడిగింది రాజేశ్వరి

"నీకూ యీ పద్ధతులు నచ్చాయా అనడుగుతున్నాను"

"ఐశ్వర్యమే కనపడింది వారికి, నన్నిచ్చినప్పుడు మీకు; కాని నేనిప్పుడు దేవతాకుటుంబంలో పడ్డట్టు భావించుకుంటున్నాను నాకు వారి పద్ధతులు నచ్చ కేం?"

రామశాస్త్రి మొగాన మళ్ళీ గర్వరేఖ మెరిసింది.

"ఏం, అయిందా?" అన్నట్టు దెకారిస్తూ చూసింది అన్నపూర్ణ.

చూసిచూసి "అయితే, యీ దేవతాకుటుంబంలో వుండడానికి నాకర్హత లేదు, ఇదిగో నేను వెళ్ళిపోతున్నా"నంటూ రుంజుకుని, పెద్ద నిట్టూర్పున్నూ విడిచి, కాళ్ళు అడ్డదిడ్డంగా వేసుకుంటూ తుర్రు మన్నాడు సోమయాజి.

తల్లీ కూతురూ గంభీరంగా చూసుకున్నారు.

కూతురి మొగం ఉత్సాహతరళితం కాగా, తల్లి హృదయం ఆనంద తరంగితం అయింది.

వెంటనే డగ్గుత్తికతో "అమ్మా" అంటూ వెళ్ళి తల్లి మెడకు, చేతులు చుట్టవేసి గుండెల కంటుకుపోయింది అన్నపూర్ణ.

ఆనందబాష్పాలతో కూతురి శిరస్సు అభిషేకిస్తూ బరువుగా ముద్దుపెట్టు కుంది రాజేశ్వరి.

ఆ ప్రేమా ఆ వాత్సల్యమూ చూసి నిలువునా కరిగిపోయాడు రామశాస్త్రి.

3

నడివీధిలో పే-ద్ద బాంబు పేలినట్లయి, ఆ వార్త, క్షణంలో వూరంతా పాక్కుపోయింది.

దాంతో, అగ్రహారాని కగ్రహారం అంతా, గట్టుతెగి వురకలు వేసు కుంటూ గోదావరివరద వూళ్ళో పడ్డంత గగ్గోలు పడిపోయింది.

ఎక్కడివారక్కడ పురుషులు ధర్మపన్నాలు విడేశారు. స్త్రీలు, బుగ్గలు నొక్కుకున్నారు.

కుర్రకారు మాత్రం యె-ఘిరిపోయారు.

కొందరు గోదావరి గట్టెక్కారు.

కొందరు ప్రాకారా లెగబాకారు.

కొందరు పుంతలో చింతచెట్టెక్కారు.

అసత్యమూ అతిశయోక్తి యేమీ లేదు, విన్నది విన్నట్టు జరుగుతోం దక్కడ.

బాణాకర్ర చేతబుచ్చుకుని నవ్యావసవ్యంగా పరవళ్ళు తొక్కడం చూపిస్తున్నాడు, వీరముష్టి సుబ్బయ్య

తాను కూడా అంత బాణాకర్రా చేతబుచ్చుకుని, మధ్య మధ్య తబ్బిబ్బు లవుతూ వుండిన్నీ దీక్షగా అడుగు వేస్తోంది అన్నపూర్ణ.

పారిజాతపు చెట్టుకింద సిమెంటుబల్లమీద కూచుని "కంగారు పడకమ్మా" అంటూ కూతుర్ని ప్రోత్సాహ పరుస్తున్నాడు రామశాస్త్రి.

పెరటిగుమ్మం పొదిగిట నుంచుని సంబరపడుతూ చూస్తోంది రాజేశ్వరి. కాని పుణ్యస్త్రీలు కొందరూ, వితంతువులు చాలామందీ బిందెలు చేతబుచ్చుకుని గోదావరిగట్టు పొడూగునా నుంచుని తమకేసే చూస్తూ వుండడమూ, వారి మధ్య అక్కడక్కడ యువకులున్నూ గుంపులుగుంపులుగా వుండడమూ, మొగం యిటు తిప్పుకోగా ప్రాకారాలు కూడా యువకుల తలలతో నిండి వుండడమూ చూసి, తుళ్ళిపడి, గిరుక్కున తిరిగి లోపలికి వెళ్ళిపోయిందామె చిరాకుపడుతూ.

"అసలు రాజేశ్వరికే పుట్టివుంటుందర్రా దుర్బుద్ధి" అందొక ప్రౌఢ, అది చూసి.

"తల్లికే పుట్టిందనుకో దుర్బుద్ధి. తండ్రి కూడా ఆడారి అబ్బన్న కనక - అంగీకరించాడే అనుకో. అన్నపూర్ణకయినా సిగ్గూ బిడియమూ వుండాలా వద్దా? చెట్టంత మనిషి పైట లేకుండా అలా నుంచుంటుందా మొగాళ్ళ యెదట, మనకే చచ్చినచావయిపోతూ వుంటే?" అంటూ చీదరించుకుందొక మధ్య.

"అదేదో కాడ వున్న జల్లెడలా వుంటుంది? వలకి తగలకుండా అవతల పడేటట్టు బంతి కొడతారూ, దాంతోనూ? రాజమహేంద్రవరంలో చదివినంత కాలమూ మరోముగ్గురు ఆడాళ్ళనూ మొగాళ్ళనూ కలుపుకుని ఆడుతూనే వుండేదిట అది, సిగ్గూ బిడియమూ యెక్కణ్ణుంచి వస్తాయమ్మోయ్ మా వదినకి?" అంటూ ముక్కూ మూతీ తిప్పుకుంది మరో మధ్య.

"ఇంతకి:- అది అన్నపూర్ణేనా?" అనడిగిందొక ప్రౌఢ వితంతువు, కొత్తగా వచ్చిన చత్వారంతో కళ్ళు చికిలించుకుంటూ చూసి.

"సడే" అంటూ ముందామె రెక్కగూళ్ళమీద పొడిచిందొక తరుణ వితంతువు.

"ఆరత్నాలు చూశావా యెలా మెరిసిపోతున్నాయో? రాజేశ్వరమ్మగారికీ అన్నపూర్ణకీ తప్ప యీ వూళ్ళో మరెవరికున్నా యీ అలాంటి నగలూ?" అంటూ, తరవాత నిలవతీసి అడిగిందామె.

చెడ్డీమీద పొట్టిపావడ కట్టుకునీ, బనియనుమీద ఆకుపచ్చ పట్టుజాకట్టు తొడుక్కునీ, కబరీభారం బిగ్గా ముడుచుకునీ వుంది, అన్నపూర్ణ.

చెవుల కమలాలూ, ముక్కున బేసరీ, చేతుల బంగారు గాజులూ ఆ ప్రాత: కాలపు లేత యెండలో మిలమిల్లాడిపోతున్నాయి.

"వొరే, దానికి కసరత్తు చేసిన మొగుడే దొరుకుతాడంటావా?" అనడిగాడు, గోడమీదుగా తొంగిచూస్తున్న పక్కవాణ్ణి తట్టి, వొక యువకుడు.

"బి.ఏ. కావాలని కొందరూ, యేకపుత్రుడయి వుండాలని కొందరూ, అత్తగారూ ఆడబడుచులూ వుండకూడదని కొందరూ, తండ్రిని కాదని పెత్తనం చేసుకుంటున్నవాడు కావాలని కొందరూ ఏరుకునేటట్టు జెట్టినే చూసుకుని పెళ్ళాడుతుందది, తప్పేం?" అని ముదలకించాడు దానిమీద, పక్కవాడి కవతల వున్న కృష్ణయజ్వ.

"ఇరవైయేళ్ళు నిండవచ్చి యిప్పటికే ముదిపేరక్కలా తయారయింది కదా, యీ కసరత్తుతో అది మరింత మోటు తేరిపోదూ? పా—చ్చగా దబ్బ

పండు లాగే వుంటుం దనుకో, నాజూకుతనం సన్నగిల్లిపోయాక దాన్నే అభాగ్యుడు పెళ్ళాడతాడురా పోనీ?" అని కృష్ణయజ్వని యెదు రడిగాడు భోగప్ప.

"లుంగీ కట్టివాకడూ, పొట్టికోటు తొడుక్కుని వాకడూ, ముక్కుకింద మూడు పరకల మీసా లుంచుకుని వాకడూ, విజాతీయు ల్లాగా, విదేశీయు ల్లాగా వున్నవాళ్ళకే పెళ్ళిళ్ళయిపోతున్నాయి గదా, నీ కా సందేహం యెందుక్కలిగిందోయ్?" అంటూ అట్నుంచి నిలవతీశాడు సీతాపతి.

"కాకపోయినా, యిరవై యేళ్ళు నిండా యని అగ్రహారంయువకు లెవరయినా ఆమె యెడల విముఖు లవుతున్నారా?" అనడిగాడు సూరిశాస్త్రి. సౌమ్యంగా.

అగ్రహారం యువకు లతణ్ణి తేరిచూశారు.

"ఆమె కోసమూ, ఆమె తండ్రి ఆస్తికోసమూ గుటకలు మింగుతూ, యీ వూరి యువకులు కొందరయినా, ఎలాంటి సంబంధాలు తమకోసం వచ్చినా తిరస్కరించేస్తున్నారా లేదా" అని కూడా అడగం దన్నాడు సూరిశాస్త్రిని సీతాపతి.

"అంతమాట నే నెందుకు లెండి అనడం?" అన్నాడు వెనక్కి తగ్గుతూ సూరిశాస్త్రి.

అది చూసి పురెక్కి "అయితే యేమిటండీ?" అన్నాడు కొంచెం దురుసుగా మళ్ళీ భోగప్ప.

సూరిశాస్త్రికి ఒళ్ళు మండింది; కాని నిగ్రహించుకున్నాడు ముందు.

"ఆమెని చూసయినా—ఆమెకోసం తపస్సు చేస్తున్న యువకులు, ఆమె లాగ తామున్నూ సాముగరిడీలు నేర్చుకోవచ్చుగా?" అనడిగాడు తరవాత, అలాగే సౌమ్యంగా.

దీనిమీద గోడ విడిచి యివతలికి వచ్చి "వారేయ్, అగ్రహారం నీళ్ళు వొంటబట్టాయిరోయ్ సూరిశాస్త్రిగారికి" అన్నాడు రామచంద్రుడు, కొంచెం హేళనగా.

సూరిశాస్త్రి కొంచెం నిరసన చూపు కనబరిచి వూరుకున్నాడు; గాని "యెందు కా హేళనా?" అంటూ చుర్రుమన్నాడు సీతాపతి.

"ఆయన అన్నమాటలో తప్పేముందీ? అన్నపూర్ణ సాముగరిడీలు నేర్చుకోడం నీ కిష్టం లేకపోతే దానికి పెళ్ళే కాదంటావా, విద్యపూర్తిచేసుకుని నిన్ను ప్రార్థిస్తే తిరస్కరించేస్తానంటావా? కాకపోయినా, నీకూ నాకూ మాత్రమే కాదు, ఈ మూడువందల గడప అగ్రహారంలోనూ ఆయన్ని హేళన చెయ్యడాని కొక్కడికీ తాహతు లేదు తెలుసా?" అని కఠినంగా కూడా అడిగా డతను.

"ఏంచేతనోయ్?" అంటూ రామచంద్రుడూ "ఏమిట్రా ఆవిశేషం?" అంటూ నరసావధానీ ముందుకి తోసుకువచ్చారు, వెంటనే.

"గోవిందభట్టాచార్యులుగారి దొడ్లో ప్రవేశించిన ముగ్గురు దొంగలనూ చచ్చువెదురుకర్ర పుచ్చుకుని ఆయనే తరిమికొట్టారు గాని, చూస్తూ వుండిన్నీ మీలో వొక్కడయినా దగ్గిరికి వెళ్ళగలిగారా?"

సీతాపతి యిలా నిలవతీసి అడగ్గా "మే మంతా వెనకాల వున్నామన్న ధైర్యం వుండబట్టి గాని లేకపోతే తెలుసును ఆయన పసా నీపసాను" అన్నాడు భోగప్ప మళ్ళీ, వెనక్కి మాత్రం వెళ్ళిపోతూ.

మిడుతూ మిడుతూ చూస్తూ రామచంద్రుడంతకి ముందే మళ్ళీ గోడ దగ్గిరికి వెళ్ళిపోయా డిదేమీ యెరగనట్టు.

అది చూసి అసహ్యించుకున్నాడు సీతాపతి.

ఒక్క క్షణాని గ్గాని అతను తేరుకోలేకపోయాడు.

చివరి కిటు తిరిగి "సాముగరిడీలు మీ రెందుకు నేర్చుకోగూడదూ?" అనడిగాడు సూరిశాస్త్రిని సాదరంగా.

"ఎందుకు నేర్చుకోగూడదూ అనికాదు, చిన్నప్పణ్ణుంచీ అంత మక్కువ వుంది కదా, యెందుకు నేర్చుకోలేదూ అనడగండి"

"ఇంకేమీ? మనం యిద్దరమూ కలిసి నేర్చుకుందాం"

"బాగానే వుంది; కాని యిటు వారాల భోజనం చూసుకోడానికీ, అటు భట్టాచార్యులవారిని సేవించుకుంటూ నాలుగక్షరాలు నేర్చుకోడానికి చెల్లిపోతోంది నాకు కాలం"

"రోజు కొక్క గంటే వీలు కాదంటారా?"

మొగం పక్కకి తిప్పుకుని సాలోచనగా తల పంకించుకున్నాడు సూరిశాస్త్రి.

"ఆలోచించండి, బాగా"

"నేర్చుకోడాని క్కాదు ఆలోచన"

"మరెందుకూ?"

ఉండుండి "నేను సాముగరిడీలు ప్రారంభిస్తే ఈ అగ్రహారంలో నాకు అన్నం దొరుకుతుందా?" అనడిగాడు సూరిశాస్త్రి నిరాశగా.

గతుక్కుమనిపోయాడు సీతాపతి.

వైదిక విద్యలకు మాత్రమే ఆదరగౌరవా లున్న వూరది.

కళానిపుణులు—వైద్యులు కూడా పంక్తిబాహ్యులన్న నిశ్చయంతో వున్నవా రావూరి పెద్దలు.

వేదశాస్త్రి లల్లుకుపోయినచోట మరో విద్యకు ఆస్కారం వుండక పోదం సంప్రదాయమేగా?

పోనీ, అగ్రహారందారే మారిపోయా డనుకుంటే, చాటునా మాటునా ఆయన కెన్ని పంగనామాలూ?

"నిజమే" అనుకోక తప్పింది కాదు సీతాపతికి.

కాని "యింతవరకూ మా యింటో మీ కొక వారం వుండనే వుంది. తక్కిన వారాలవా రెవ రయినా తిరస్కరిస్తే మీకు మరో మూడు వారా లిస్తాను, ముగ్గురు కొత్త విద్యార్థులు కోరుతున్నారు వాళ్ళని కాదని. కాలక్షేపం జరగదూ?" అనడిగా డతను.

దీనిమీద "మీ రేవిద్య నేర్చుకున్నా మా యింటో వారానికి విఘాతం లే" దన్నాడు కృష్ణయజ్వ.

"చాలా సంతోషమూ, మీకు చాలా వందనాలూను. ఏతావతా:- అను మానమే కాని ఆందోళనకారణం పుట్టకేపోవచ్చు. అయినా, మరో రెండు సందే హాలు కూడా వున్నాయండి"

"ఏమి టవి?"

"ఒకటి—రామశాస్త్రిగారు నా కవకాశం యిస్తారా?"

"నే నున్నానుగా?"

"భట్టాచార్యులవా రంగీకరిస్తారా?"

తప్పనిసరిగా సీతాపతి ఆలోచనలో పడ్డాడు.

"పిన్నిగారు కనక మనవిచేస్తే వా రంగీకరించకపో రన్న ధైర్యం లేక పోలేదు సుమండీ"

సీతాపతి అప్రయత్నంగా తల పంకించుకున్నాడు, అంతే.

ఇద్దరు మౌనంగా బయలుదేరారు.

"రామశాస్త్రిగారిని నామాట కూడా అడగరా" అంటూ సీతాపతి వెంట బడ్డాడు కృష్ణయజ్వ.

"వాళ్ళకే యిస్తే మనకీ యిస్తారు శాస్త్రిగా రవకాశం, రారా" అంటూ భోగప్ప చెయ్యి పట్టుకు లాగాడు రామచంద్రుడు.

ఒక మలుపు తిరిగాక "నే నీ విషయం పిన్నిగారితో మనవిచేసుకునే దాకా నా సంగతి మీరు రామశాస్త్రిగారి దగ్గిర తేవద్దు" అని సీతాపతికి చెప్పి సూరి శాస్త్రి దిగడిపోయాడు.

4

మరో మలుపు తిరిగాటప్పటికి సూటిగా అడ్డంగావచ్చి "నుంచో" అంటూ గుండెలమీద చెయివేసి ఆపుచేశాడు కొండు|శౌతి సీతాపతిని.

"అక్కడ యేమి జరుగుతుందో చూసివుంటే నువ్వు నన్నాపుచేసి వుండవు" అన్నాడు సీతాపతి, శ్రౌతి చెయ్యి తన గుండెలమీదే పట్టుకుని.

"అక్కడ జరుగుతున్నదానికి పూర్వరంగం యేమిటో తెలుసుకుని వుంటే నువ్విందుకు నన్ను తప్పుపట్టి వుండక పోదువు" అన్నాడు శ్రౌతి, ఆప్యాయంగా తానున్నూ సీతాపతి చెయ్యి పట్టుకుని.

"అయితే, నీయిష్టం వచ్చినంత సేపు నుంచుంటాను" అంటూ వీధి మధ్యగా వున్న వా డల్లా ఒక పక్కకి ఒత్తిగిల్లాడు సీతాపతి.

అందరూ ఒత్తిగిల్లారు, అనుకోకుండానే.

ఈ సందుబాట్లో "వీళ్ళతో మనకేం పనిరా? మనం ముందు వెళ్ళిపోదాం శాస్త్రిగారి దగ్గిరికి" అన్నాడు, అపవారించి భోగప్పతో రామచంద్రుడు.

"తెలివిలాగే వుంది. వాళ్లు చెప్పుకునే మాటలు మనకి ఉపయోగిస్తాయిరా" అంటూ భోగప్ప కూడా అపవారించే రామచంద్రుణ్ణి మందలించాడు.

"ఈసాముగరిడీలకు పెద్ద కారణమే వుంది" అంటూ ప్రారంభించాడు, ఇంతలో శ్రౌతి.

"లేకపోతే యెందుకు ప్రారంభం అవుతుం దోయ్?"

"నిన్న సాయంత్రం అన్నపూర్ణ కొక సంబంధం వచ్చింది"

"ఒకటేమిటి, ఇరవయ్యో ముప్పయ్యో వచ్చివుంటే?"

పులుకూ పులుకూ చూసి "అన్నీ వొక్కమాటే వచ్చాయా?" అనడిగాడు శ్రౌతి.

సీతాపతి తెల్లపోయాడు.

"కనక, చొప్పదంటు ప్రశ్నలు కట్టిపెట్టు"

"సరే"

"పెళ్ళివారితో నేనూ వెళ్ళాను. పెళ్ళికొడుకు ఇంటర్లో నాకు సహాధ్యాయి అయివుండినవాడు కనక"

"పోటీ కూడా యేమో?"

"నీకులాగా నేమో? అప్రాచ్యుడా! సూదికోసం సోదికి వెడతావూ?"

"వీళ్ళకి వుందీ ఆశా?" అన్నట్లు అపవారించి కనుబొమ్మ లెగురవేసుకు న్నాడు భోగప్ప.

అది వోరకంట చూసి, మొగాలు పక్కకి తిప్పుకుని ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకున్నారు రామచంద్రుడూ నరసావధానీని.

"సరే, ముందుకి వెళ్ళు" అన్నాడు సీతాపతి.

"నువ్వేమయినా అను అన్నపూర్ణకి తగ్గవరుడు బ్రహ్మగాళ్ళలో పుట్టి వుండలే దెక్కడా, పుట్టే వుంటే వాడు రెండో జన్మ యెత్తవలసిందే"

"అగ్రహారం అంతా చవుటిపర్రే అంటావా?"

"ఒక్క మన అగ్రహారం లెక్కేమిటి, ఆంధ్రదేశం అంతాను"

"ఏంచేత నంటావ్?"

"పాత సంప్రదాయాలు చెయ్యి జారిపోయాయి. కొత్త సంప్రదాయం రూపొందలేదు. ఈయుగసంధిలో పుట్టుకు వచ్చింది అన్నపూర్ణ. దాని జీవితానికి సాఫల్యమే అబ్బుతుందో, అడివి గాసిన వెన్నెలలాగ అది వ్యర్థమే అయిపో తుందో మరి"

"అంత విశేషం యేమిటోయ్?"

"విశేషం కాక? ఇంకిన్ని మాట లెందుకూ? నిన్నటితో నా కళ్ళువిడ్డాయి, నాకు సత్యం గోచరించింది. నేను లాకాలే ప్రయత్నం విరమించుకున్నాను, దాంతో"

"విరమించుకుని?"

కెవ్వు మన్నట్టడిగాడు సీతాపతి.

"సాముగరిడీలు నేర్చుకుంటాను ముందు"

సీతాపతి వులిక్కిపడ్డాడు.

"అందుకోసమే మేము రామశాస్త్రిగారి దగ్గిరికి బయలుదేరాం" అన్నాడు రామచంద్రుడు, ఒక్క గంతులో ముందుకి వచ్చి.

అతనికేసయినా చూడకుండా "ఏం, అలా అయిపోయావేం?" అనడిగాడు శ్రౌతి సీతాపతిని.

"పెళ్ళివారి సంగతి చెప్పు ముందు"

"అన్నపూర్ణ మాతామహుడు తీసుకువచ్చాడు సంబంధం"

"ఊళ్లో వాళ్ళు పనికి రారని పైనుంచి యెన్ని సంబంధాలు తెచ్చినా ఆయనేగా?"

"ఇక తీసుకురాడు. అగ్రహారంలోనే అడుగుపెట్ట డిక"

"అగ్రహారం శనీ మన శనీ కూడా విరగడ అయిపోయిందన్నమాటే"

"రామశాస్త్రిగారు పెళ్ళివారికి దర్శనమే యివ్వలేదు. చెప్పుదెబ్బ కొట్టినట్టు మహా మంచిపని చేశారులే ఆయన. ఇంతకీ:– పెళ్ళికొడుక్కి అలక పాన్పుమీద కావలసిం దేమిటో తెలుసా?"

"నువ్వు తెలియపరిచావా?"

మంగలికత్తి స్ఫురించేట ట్టభినయించాడు శ్రౌతి.

"అంటే?"

"మంచిరకం సేవింగుసెట్టోయ్"

"ఛీ, ఛీ" అంటూ చుట్టుకుపోయాడు సీతాపతి.

అందరున్నూ చీదరించుకున్నారు, రకరకాలుగా.

చూసిచూసి "బందిపోటు దొంగలు నయం వాళ్ళకంటే" అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు శ్రౌతి.

"పెళ్ళి కొడుకు తండ్రి, పెళ్ళి కొడుకు మేనమామ, పెళ్ళికొడుకు చెల్లెలి మొగుడు, చివరికి పెళ్ళికొడుకు—నలుగురూ నాలుగు షరతుల జాపితాలు చదివారు. ఒక్కదాల్లోనూ సంసారిలక్షణం కనపడలేదు. ఒక్కడికీ మనం యెత్తింది బ్రాహ్మణజన్మ అన్న జ్ఞానం లేదు"

"బ్రాహ్మడైనవాడు బ్రాహ్మణజన్మ మరిచిపోతే యిక వాడి ప్రవృత్తిలో తాండవించేది కసాయితనమేగా?"

"నామట్టుకి నాకు – తక్కినవాళ్ళ మాట యేమయినా, కనీసం, పెళ్ళి కొడుకు నయినా సాచికొడదాం అన్నంత రోషం వచ్చింది; కాని అంతపనీ అన్నపూర్ణ చేసేసింది లే"

"ఏమిటీ?" అంటూ కెవ్వు మన్నా రందరూ.

శ్రౌతి జరిగిం దంతా ఆచి ఆచి చెప్పాడు.

"ఓ!! ఓ!!" అంటూ గిరగిర తిరిగిపోయాడు సీతాపతి.

లోపల్లోపల "బాబోయ్" అనుకుంటూ కొంచెం వెనక్కి తగ్గాడు రామచంద్రుడు.

భోగప్ప కొయ్యయిపోయాడు.

"మన అగ్రహారం పరువు నిలవబెట్టింది అన్నపూర్ణ. నిజంగా, అదీ, చరిత్రలో స్వర్ణాక్షరాలతో రాయవలసిన సన్నివేశం. అయితే, దానికి పెళ్ళి కొడు కేమి బదులు చెప్పాడూ?" అనడిగాడు కృష్ణయజ్వ, అందరితో పాటుగా మొదట తానూ వొక్కమాటు చకితుడై.

కాని యెవరూ అదివినిపించుకోలేదు.

అప్పటికి ప్రకృతిలో పడి "హొరేయ్! అన్నపూర్ణ మనకి తక్కుతుందను కోను"—అంటూ సీతాపతి మాట సగంలో వుండగా అందుకుని "నన్ను కల పకు" అన్నాడు శ్రౌతి, గుండెలమీద తర్జనితో టొకాయించుకుంటూ.

"పోనీ, కలపను; కాని అన్నపూర్ణని పెళ్ళాడగలిగితేనే ధన్యత"

"అది కాదు మాట. ధన్యుడైనవాడికే అది తక్కుతుంది"

శ్రౌతి యిలా వొత్తి చెప్పగా, రామచంద్రుడు, ఏడుపు మొగం పెట్టు కుని పక్కకి తిరిగాడు.

తనకీ అన్నపూర్ణకీ మధ్యవుండిన భూభాగం యింకా యింకా విశాలం అయిపోతోం దని కంగారుపడుతూనే "అది సరే కాని, అన్నపూర్ణ కేమి బదులు చెప్పాడూ పెళ్ళికొడుకు?" అని మళ్ళీ అడిగాడు కృష్ణయజ్వ.

"వాడి మొఘం—అన్నపూర్ణ తప్ప మరెవరూ లేని—సాలీనా పదివేల ఆదాయం వచ్చే—లక్షాధికారిని అప్రాచ్యపుకోరికలు కోరినవాడు అన్నపూర్ణ కేమి చెప్పగలడూ? వాడి కసలు నోరు స్వాధీనం అయితేనా?"

భోగప్పా రామచంద్రుడూ బిక్కూబిక్కూ చూసుకున్నారు.

"విన్నావా?" అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు శ్రౌతి.

"ఎన్నడూ చూడనిదీ, విని అయినా వుండనిదిన్నీ, పైగా అనుకోనిది కూడాను, దానా దీనా నాకూ అప్పుడు మాట తోచలేదు; కాని ఆమాటతో నే నింతవరకూ యెరిగివుండని అంతరాంతరాల్లోకి వెళ్ళిపోయాను. రుక్మిణీ కల్యాణం, సుభద్రాహరణం, ద్రౌపదీస్వయంవరం, సత్యాపరిణయం, శివ ధనుర్భంగం—ఇలాంటి ఉదంతాలు నా కళ్ళముందు తిరిగిపోయాయి. అప్పుడు అన్నపూర్ణ మొగాన భాసించిన శౌర్య తేజస్సులో నాకు రుద్రమ్మా, నాగమ్మా, రాగమ్మ, సాక్షాత్కరించారు."

ఈమాట చెప్పేటప్పుడు శ్రౌతికీ, వినేటప్పుడు సీతాపతికీ శరీరాలు గగిర్పొడిచాయి.

"అబ్బురమా?" అంటూ అందుకున్నాడు సీతాపతి.

"అన్నపూర్ణ స్కూలుపైనలు యోగ్యత ముందు నీ ఆనర్సూ, నా బియ్యేస్సీ కూడా యెందుకూ కొరగా వనే మనం అంగీకరించాలి. ఇంగ్లీషు భాషని మనలో మనం సంభాషణకే వినియోగించుకుంటున్నాం; గాని—"

"అన్నపూర్ణ తెనుగువాళ్ళతో యింగ్లీషులో మాట్లాడదు తెలుసా?"

"ఇంగ్లీషు అంటకపోడమే అందు క్కారణం అనుకుంటూ వచ్చాను నేను. శాస్త్రిగా రొకమాటు "మా అమ్మాయి చదివిన యింగ్లీషుపుస్తకాల పేర్లయినా

వినివుండరు మీ" రన్నారు "ఎంత బడాయిరా" అనుకున్నాను; కాని యిప్పు డర్థం అవుతోంది"

"ఏమనీ?"

"మనం ఆభాషను మాత్రమే స్వాధీనపరుచుకున్నాం. అన్నపూర్ణ ఆవాఙ్మయం జీర్ణం చేసుకుంది"

"అదీ అన్నపూర్ణకీ మనకీ వున్న తేడా. దాని భావాలు మారడానికీ, అదొక నిశ్చయానికి రావడానికీ, ఒక పథకం వేసుకుని అవి సాహసించి ఆచరణలో పెట్టడానికీ కారణం అదీ"

"అందుకు నే నంగీకరించను" అంటూ దురుసుగా ముందుకి వచ్చేశాడు రామచంద్రుడు.

అందరూ చూసి వూరుకున్నారు.

దాంతో రామచంద్రుని పొంగు చల్లారింది. అయినా వుండలేక "ఇంగ్లీషు నేర్చుకోకపోతే మన కుద్యోగాలు దొరకవు. కనక, మనం, ఆభాష అన్వయ పద్ధతీ, ప్రయోగసరణీ—ఇవి మాత్రమే సాధించుకోవాలి. ఆభావాలు జీర్ణం చేసుకున్నా మంటే మాత్రం మన జాతీయత దెబ్బతింటుంది" అన్నాడు, చురుగ్గా చూస్తూ.

దీనిమీద "తీసెయ్ నీ జాతీయత" అంటూ అంతకంటే ఆవేశంతో యెదురుకున్నాడు సీతాపతి.

"మన కున్నది వర్ణవ్యవస్థ కాని జాతీయత కాదు. అది కాలంలో మన దేశం విజాతీయుల పాల బడడానికి కారణం అదీ. ఈ వర్ణవ్యవస్థకితోడు అప్పటి మనవాళ్ళకి 'నారాజు' అనేకాని 'నాదేశం' అనే భావం లేకపోయింది. ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం వచ్చాకే మన కీభావం పుట్టింది. బలాపడింది"

"ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వంలో మన జీవనసరణి మారిపోయింది. మన విశ్వాసాలు కదిలిపోయాయి" అన్నాడు రామచంద్రుడు, గుక్క తిప్పుకోకుండా.

"కనకనే మనం మళ్ళీ వెలుగు చూడగలిగాం"

"అవు" నన్నాడు సీతాపతి.

"ఇందులో వున్న విశేషం గుర్తించావా?" అని సీతాపతి నడుగుతూ అందుకున్నాడు శ్రౌతి.

"తనికి తెలియకుండానే ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం మనకు చేసిన ఉపకారం యిది. అటు 'నా రాజు' అనే భావమూ, ఇటు 'నావిష్ణుః పృథివీపతిః' అన్న నమ్మకమూ ముదిరిన కాలంలో ఊరూరా రాజులు వెలిశారు. దీంతో మనం విభేదమే గాని ఐక్యం అన్నమాట మరిచిపోయాం. అది పోయి 'నాదేశం'

అన్నభావం కొత్తగా అనుభూతం అయి, ఎడమొగం పెడమొగంగా వున్న వాళ్ళ నందరినీ వొక తాటిమీదికి తెచ్చింది. యుగయుగాలుగా బానిసతనంతో మగ్గిపోతూ వెలుగుమొగం యెరక్కుండా వుండిన అస్పృశ్యుడూ, పాలకజాతి వాణ్ణి అనుకునే క్షత్రధర్మావలంబీ, బ్రహ్మమొగం నుంచి వూడిపడ్డా ననుకునే బ్రాహ్మడూ భుజమూ భుజమూ రాసుకుంటూ స్వాతంత్ర్యసమరం సాగించడానికికొత్త భావమే కారణం. నాదేశం అనుకోగలవాళ్ళకి వర్ణవ్యవస్థ నచ్చదు. వాళ్ళకి నచ్చేదీ, నిజంగా కావలసిందీ జాతీయత. ఈభావమే మనకి నూత్న జవసత్వాలు కలిగించింది. ఇది నేర్చుకోవడంవల్లనే మనం తరతమభేదా లెరగని విదేశీయులను ఎదిరించగలిగాం"

"జాతీయత పూర్తిగా బలపడని స్థితిలోనే యింతపని చెయ్యగలిగామంటే—"

సీతాపతి మాట కడ్డంవచ్చి "ఉన్న కిటుకల్లా అదీ" అని తర్జనితో టొకాయిస్తూ అందుకున్నాడు శ్రౌతి.

"మనకిప్పుడు చేజిక్కివున్న స్వాతంత్ర్యం నిలవాలన్నా, నిలిచి జగజ్జేగీయమానం కావాలన్నా, ఇక మనం కొత్త ధర్మం నిర్ణయించుకోవాలి కొత్తరక్తం పెట్టించుకోవాలి. కొత్తజాతిగా స్ఫుటంగా రూపుదిద్దుకోవాలి"

"అన్నావు కదా? మనకంటె ముందు అన్నపూర్ణే యీ సత్యం గుర్తించిం దనడానికి నీ కేమయినా అభ్యంతరం వుందా?"

"నా కభ్యంతరం యేమిటోయ్ హృదయం మండుకుపోతూ వుంటేనూ? కాసె బిగించి వొక ఆడపిల్ల కసరత్తు చేస్తూ వుంటే, మనం గర్భవతులకోసం పుట్టిన బాడ్మింటన్‌తో కాలం గడుపుతూ కూచోడమూ?"

"ఛీ, ఈక్షణంతో నేను బాడ్మింటన్ బహిష్కరించేస్తున్నా"నన్నాడు రామచంద్రుడు, దులపరించుకుంటూ.

"మరి పదండి" అన్నాడు కృష్ణయజ్వ, శ్రౌతినీ సీతాపతినీ, జబ్బలు పట్టుకుని ముందుకి తోస్తూ.

"మాకున్నూ అవకాశం యిమ్మని శాస్త్రిగారి నడగడానికే బయలు దేరాం" అన్నాడు సీతాపతి, జబ్బ విడిపించుకుంటూ.

"వారంగీకరించకపోతే?"

"వారంగీకరించకపోతే——" అంటూ మాట నాన్చేశాడు సీతాపతి. కృష్ణయజ్వ సీతాపతికేసి చూశాడు.

"ఛా, ఇదంతా చేసి చివరికిదా నీ ధోరణి? వారంగీకరించకపోతే మన

మంతా కలిసి మరో పీకముష్టిని తెచ్చుకుందాం పదవోయ్" అంటూ ముందు కడుగు వేశాడు సీతాపతి.

"అవు"నంటే "అవు"నంటూ భోగప్పా నరసావధానీ శ్రౌతి ముందుకి వెళ్ళి నుంచున్నారు, వీరాధివీరుల మొగం పెట్టుకుని.

5

ఒక్క పావుగంట మాత్రమే అడుగు వేయించి "ఆరంభ శూరత్వం మంచిది కాదండి" అన్నాడు సుబ్బయ్య.

"అవు"నంటూ లేచినుంచున్నాడు శాస్త్రి "ఇంకెందుకూ?" అన్నట్టు కూతురికేసి చూస్తూ.

వెంటనే బాణాకర్ర అక్కడ పడేసి చరాచరా యింటోకి చక్కా పోయింది అన్నపూర్ణ.

గోదావరిగట్టు పొడూగునా అయిదుయకరాల నివేశనం అది.

దాల్లో, వుత్తరాన సరికొత్త మండువాలోగిలి.

నివేశనానికొకటీ, యింటి కొకటీ ప్రాకారాలు.

ఇంటి వెనక వున్న గాదుల మధ్యగా సాముగరిడీలు.

ముందు రామశాస్త్రీ, చెడ్డీమీద పంచె చుట్టబెట్టుకుని తరవాత సుబ్బయ్యా, గోదావరిగట్టెక్కి ప్రాకారా లెగబాకి చూస్తున్న స్త్రీపురుషుల అసభ్యప్రవర్తన విమర్శించుకుంటూ యిల్లు తిరగవేసుకుని అక్కడికి వచ్చాటప్పటికి, యెదురు చూస్తూ పదిమంది యువకులు పందిట్లో నుంచుని వున్నారు.

అందరూ శాస్త్రికి నమస్కరించారు.

"ఏం, మీరంతా యిలా వచ్చారు, కూచోండి" అన్నాడు శాస్త్రి, తానొక కవాచీబల్లమీద కూచుంటూ.

సీతాపతి యింగితం కనిపెట్టి "చిత్తం" అంటూ శ్రౌతి ముందుకి బయలుదేరాడు; కాని "మనవి చేసుకుంటాను" అంటూ రామచంద్రుడతని కడ్డంగా వచ్చి నుంచున్నాడు.

"నువ్వు కాదు, వెనక్కి రారా" అన్నాడు కృష్ణయజ్వ.

"తప్పుకో" అన్నట్టు తర్జనితో టొకాయించాడు శాస్త్రి.

అప్పుడు వెళ్ళాడవతలికి రామచంద్రుడు కృష్ణయజ్వకేసి తీక్ష్ణంగా చూస్తూ.

శ్రౌతి సావధాను డయినాడు.

"నిన్న సాయంత్రం ఆదొరగార్లతో నువ్వు వచ్చావు, చూశా"నన్నాడు రామశాస్త్రి.

"చిత్తం చిత్తం, ఆక్కురవాడు వాల్తేరులో నాకు సహాధ్యాయి. ఆయెరికని పట్టి మా యింటికే వచ్చారండి వారు"

"ఉన్నారా?"

"వెళ్ళిపోయారండి. షేవింగు సెట్టుమాట మా అగ్రహారం కుర్రవాళ్ళకి తెలిస్తే వెంటబడతారన్నాను, దాంతో, యెఘిరిపోయారు"

"వాళ్ళు బ్రాహ్మలనడాని కేమయినా ఆస్కారం వుందిటోయ్?"

"లేదండి. అయితే, వాళ్ళతో వచ్చినందు కొక విధంగా నేను సిగ్గు పడ్డాను. మరో విధంగా ఇప్పటికీ ఆనందిస్తున్నానండి"

"ఆనందం యెందుకూ?"

"మీ అమ్మాయి, పెళ్ళికొడుకుని చెప్పుదెబ్బ కొట్టినందు కండి"

"అదా?" అంటూ నవ్వేశాడు శాస్త్రి కులాసాగా

"మీకు మా ధన్యవాదాలు. మీ అమ్మాయికి మా ప్రశంసలు—"

"ఏంతగా వుంది నీ ధోరణి. మన అగ్రహారీకులు ప్రథమంలోనే నన్ను మంచిగా అర్థంచేసుకుంటారని—"

"చేసుకోనివాళ్ళూ వున్నారండి"

"ఉండరూ? అగ్రహారం అంటే గడ్డకట్టిన చాదస్తంకాదూ? ఏదయినా విద్యలో ప్రజ్ఞ కలవాళ్ళు ఏమన్నా అదో అందం; కాని పప్పుభొట్లు పండితులు ధర్మశాస్త్రాలు విడగొడితే యెలాగా భరించడం? ఇంతకీ:- అగ్రహారం అంతటి లోనూ ఆడపిల్లని ఇంగ్లీషు చదువులో ప్రవేశపెట్టిన మొదటివాణ్ణి నేను. రజస్వల అయితేగాని పెళ్ళిచెయ్యనని అట్టేపెట్టేసిన మొదటివాణ్ణి కూడా నేనే"

"మరి ఆడపిల్లకి సాముగరిడీలు నేర్పించడంలో మాత్రం—"

"నమ్మింది ఆచరించకపోతే మన చదువెందుకోయ్? వేదార్థం చెప్పి, పెద్దాపురం మహారాజుని మెప్పించి, మా ముత్తాత తండ్రి సంపాదించిన అగ్ర హారం యిది. ఆయన పెట్టిన భిక్షే నేనిప్పుడనుభవిస్తున్నది; కాని ఆయన నడిచిన దారి నాకు నచ్చలేదు"

"పూర్వాచారాలు నచ్చనివారు మన అగ్రహారంలో చాలా మందే వున్నారు; కాని కొత్త ధర్మం నిరూపించి అవలంబిస్తున్నవారు మాత్రం మీ రొక్కరేనండి"

"ఇంగ్లీషు ఉద్గ్రంథా లనేకాలు చదవడంవల్లా, ఖండాంతర ప్రఖ్యాత పత్రిక లెప్పుడూ చూస్తూ వుండడంవల్లా మా అమ్మాయికి కొత్త దృక్పథం

యేర్పడింది. ఖండాంతర ఫిలిములు దాన్ని పోషించాయి. ఇప్పుడు మన దేశంలో యింకా విజృంభిస్తూనే వున్న కల్లోలాలతో అది స్థిరపడిపోయింది. ఇవాళ మా అమ్మాయి నిర్వచించే వరయోగ్యత యేమిటో తెలుసా?"

"సెలవిప్పించండి"

శాస్త్రి రాత్రి సంగతి చెప్పాడు.

"సెబాస్" అన్నాడు శ్రౌతి.

తక్కిన యువకులు చకితులై మొగమొగాలు చూసుకున్నారు.

చూసి చూసి "స్త్రీల విలువ మన కేమి తెలుసునూ? అయినా, స్త్రీలను కాదని మనవాళ్ళలో యెవరు స్వతంత్రించగలుగుతున్నారూ?" అనడిగాడు శాస్త్రి.

శ్రౌతి మిడుతూ మిడుతూ చూశాడు.

"వయసు వచ్చిన—విద్యావతి అయిన వొక పిల్లని శాశ్వతసహధర్మచారిణిగా ఆకర్షించుకోవా లంటే యువకుడెంత ప్రయోజకత్వం కనబరుచుకోవాలో, ఆపిల్ల కూడా భర్తనలాగ సంపాదించుకోవలసిందే కనక, ఎంత జాగ్రత్తగా తన ప్రవర్తన సరిదిద్దుకుంటుందో, వా రిద్దరూ వొకరి స్వత్వాలొకరెంత చక్కగా అర్థంచేసుకుంటారో, వొకరి నొకరెంత విలవగా చూసుకుంటారో —"

"చిత్తం ఆలోచించవలసిందేనండి"

"అప్పుడు మన యువకు లిప్పటి లాగ సోమరులుగా వుండడానికి వీలవుతుందా?"

"ఇప్పుడు నాకు బాగా అర్థం అవుతోంది. అలాంటి ఆచారం మనలో ప్రారంభం అయితే, మన యువకులలో అణగారిపోయి వున్న రకరకాల శక్తులు ఉద్బుద్ధా లవుతాయి. దేశపరిస్థితులే మారిపోతాయండి"

"ఈ వరకట్నాలూ, యీ లాంఛనాలూ, యీ దూబరా ఖర్చులూ—"

"నిమిషంలో అంతరించి పోతాయండి"

యువకులు చకితులయి చూసుకున్నారు.

"నిన్నటిదాకా యింగ్లీషువాళ్ళు మనల్ని బానిసలుగా చూశారు. మరి యివాళ?"

"విధిలేక సాటి రాజ్యం పౌరులుగా గుర్తిస్తున్నారండి"

"భార్యాభర్తలమధ్య కూడా మన సంఘంలో అలాంటి చూపు కలగవద్దూ?"

"కలగాలండి"

తక్కినవారినిచూసి "మీకర్థం అయిందా?" అనడిగాడు శాస్త్రి.

"అయిందండి"

"నచ్చిందా?"

రామచంద్రుడు తక్కినవారికేసి చూశాడు. వారందరూ మాత్రం నచ్చిందన్నారు.

"మీ ధోరణి చూడగా, మూఢాచారాలతో నిండివుండిన మన అగ్రహారంలో, శాస్త్రీయదృక్పథం యేర్పరచడం యేమంత కష్టం గాదని తోస్తోంది."

"మీరు మమ్మల్ని నడపండి"

"మీరు నన్ను బాగా అర్థంచేసుకున్నారా?"

"చేసుకున్నా మండి"

"బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యశూద్రులకూ మాలమాదిగలకూ జన్మలో నేను భేదభావం చూపించను"

"చూపించ కూడదండి"

"ఇవ్వాళ ప్రారంభించిన సాముగరిడీలలో ప్రవేశమూ ప్రావీణ్యమూ కలిగితే, ఆరుచి మూలంగా మా అమ్మాయి కూడా యీభేదభావం పాటించక పోవచ్చు"

"ఉచితంగానే వుంటుం దండి"

"ఆమె వివాహం మానుకున్నా మానుకోవచ్చు"

"బోధపడిందండి"

"నవీనదృక్పథానికి అది పరమావధి కదా?" అన్నాడు మెప్పుగా శ్రౌతి.

"నాదృష్టిలో, దాని దృక్పథం చాలా గొప్పగా వుంది. ఏమయినా దాని అభీష్టం కాదనను. అసలు, మా అమ్మాయి వెళ్ళిన యెత్తుకి నేను వెళ్ళగలనా అని నా కనుమానమే. ఇందుకొక్క ఉదాహరణ చెబుతాను, దాని భావయంత్రం యెలా పనిచేస్తోందో మీరు గుర్తించవచ్చు. "నన్ను పెళ్ళాడినందుకు, ఒక మొగాడికి, వరకట్నం పేరుగా నే నపరాధం యెందుకు చెల్లించుకోవాలి నాన్నారూ?" అనడిగింది మా అమ్మాయి, దీని కేం చెబుతారు మీరు?"

ఇలా అడిగి, శాస్త్రి, నిలవతీస్తున్నట్టు చూడగా యువకులు మొగమొగాలు చూసుకున్నారు.

చాలా మథనపడ్డారు కూడా.

ఆజాప్యం సహించలేక "మీ రే మంటా" రనడుగుతూ, చట్టున షర్టు బొత్తాములు విప్పి, యజ్ఞోపవీతం పైకి తీసి పట్టుకుని "గాయత్రీసాక్షిగా నేను

ప్రమాణం చేస్తున్నాను. ఈ క్షణంతో నేను వరకట్నం ఆశ వదులుకుంటు న్నాను" అన్నాడు శ్రౌతి, ఆవేశంతో.

దాంతో, తక్కినవారున్నూ వెంటవెంటనే కొందరూ, కొంచెం కొంచెం ఆలోచించుకుని కొందరూ అలాగే ప్రమాణాలు చేశారు.

రామచంద్రుడు మాత్రం తనకి వెనక వుండినవాళ్ళు ముందు ముందుకి వచ్చి ప్రమాణం చేస్తున్న సందుబాట్లో అందరికీ వెనక్కి తప్పుకుని బుర్ర వంచుకు నుంచున్నాడు.

అది గుర్తించాడు శ్రౌతి.

"చూశావా?" అన్నట్టు చిరునవ్వు నవ్వి, శాస్త్రి "చాలా సంతోషం!" అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు, ఉబ్బెత్తుగా లేచినుంచుని.

"మీ విధే మీరు నిర్వర్తించుకుంటున్నా అది మా అమ్మాయికి ఆదర గౌరవాలుగా పర్యవసిస్తోంది. ఇప్పుడే తొక్కిన యీదారి మీరు తప్పకుండా వుంటే, మనం గుర్తించుకోవలసిన విధు లింకా చాలా వున్నాయి. ఇప్పుడు మనం చూసుకోవలసింది మన వేదశాస్త్రాలేమి చెబుతున్నాయని కాదు. మన జాతి జీవితంలో యిప్పుడు సరికొత్తయుగం ప్రారంభం అయింది. మన జాతీయత యుగయుగాలపాటు దేదీప్యమానంగా విరాజిల్లా లంటే ఇప్పుడే గట్టిపునాదులు పడాలి. ఇందుకు కటిబద్ధు లయినవారికి ప్రథమంలో యెదురు దెబ్బలు కొన్ని తగలవచ్చు. అయినా జంకకూడదు"

"జంకం"

"ఇంకొక్క రహస్యం కూడా వుంది. ఇప్పుడు బాధ్యత అంతా కన్యల మీద వుంది. మగవాళ్ళమీద కాదు. బ్రహ్మచారులమీద వుంది, గృహస్థులమీద కాదు. మరేమీ పని లేనట్టు మన యువయువతుల దృష్టి మొదట్లోనే పెళ్ళిమీదికి పోతుంది, మన మది సరిదిద్దాలి."

"చిత్తం"

"మీరే కొత్త ధర్మానికి అవలంబం. కొత్త జాతీయతకు అంకురార్పణ చెయ్యవలసింది మీరే"

"చిత్తం, మేము మీ ఆజ్ఞ నెరవేరుస్తాము. మరి మా మనవి —— "

"ఏమిటి?"

"మేమున్నూ సాముగరిడీలు నేర్చుకుంటాం. మీపాఠశాలలో మా కవ కాశం వుందా, మేము మరొకటి యేర్పరుచుకోవాలా?"

"ఎందుకూ? మిమ్మల్నందరినీ వీరాధివీరులను చెయ్యడానికే నే నిధి

ప్రారంభించాను, ఒక్క మా అమ్మాయి కోసమే కాదు. అయితే, మీతోపాటు మీ స్త్రీలను తీసుకురాగలరా?"

అవ్యవధానంగా "మా చెల్లెల్ని తీసుకువస్తా" నన్నాడు శ్రౌతి.

"నేను మా మేనకోడల్ని తీసుకువస్తా" నన్నాడు సీతాపతి.

"నేను మా పెద్దన్నయ్య కూతుర్ని తీసుకువస్తా" నన్నాడు కృష్ణయజ్వ.

అయిదు నిమిషాలు చూసినా తక్కినవారు కిమ్మనలేదు.

వాళ్ళని చూసి "మీవాళ్ళని తీసుకురాకపోయినా మీరు నిరభ్యంతరంగా రావచ్చు. పురుషులే కాదు, స్త్రీలున్నూ బలపరాక్రమాలు సంపాదించుకుంటేనే మనకి విజయం. మా అమ్మాయిని చూసి పురుషులే సిద్ధపడుతున్నప్పుడు, యువతులు వెనుకపడతా రని నా కపనమ్మకం లేదు" అన్నాడు శాస్త్రి.

అయినా, వా రలాగే వుండిపోయారు.

శాస్త్రి అందుకున్నాడు.

"వ్యక్తిపర మైన దౌర్బల్యం యేస్థితిలోనూ బయటపడుతూనే వుంటుంది. కనక, స్త్రీపురుషులు కలిసి విద్యనేరిస్తే వచ్చే కొత్త అపాయం యేమీ లేదు. పురుషులంటే స్త్రీలకు బెరుసుభావం పోవాలంటే యీపద్ధతి అవలంబించక తప్పదు. స్త్రీలిక అన్నం వండి పెట్టడం వొక్కటే కాదు, జాతిలో కొత్త చిత్త వృత్తి ప్రవేశ పెట్టాలి"

"చిత్రం"

"ఇక తరవాయి. వీరముష్టియోధుల్లో యీ సుబ్బయ్యగా రద్వితీయులు. వీరికి నే నిచ్చేది తక్కువ కాదు, డిప్యూటీ తహస్సీలుదారు జీతం. అయినా, మొదటి సంవత్సరం నెలకొయిదేసి రూపాయీ లిచ్చుకోవాలి మీరు. ఆడపిల్ల మాత్రం యివ్వనక్కరలేదు"

"మేమున్నూ యిచ్చుకుంటా" మన్నారు యువకులు.

కొందరు పర్సులే పైకి తీశారు.

6

"భట్టాచార్యులవారు దయచేస్తున్నా" రంటూ లేచినుంచున్నాడు శ్రౌతి, సవినయంగా.

కంగారుపడుతూ తక్కిన యువకులూ లేచారు.

అటు తిరిగి కూచుని వుండిన రామశాస్త్రి "యేమిటేమి టంటూ విరగబడి యిటు చూసి 'దయచెయ్యండి" అని స్వాగతం నివేదించుకుంటూనే లేచి అభిముఖు డైనాడు.

"శాస్త్రీ" అని పిలుస్తూ అప్పటి కక్కడికే వచ్చేశాడు భట్టాచార్యుడు, అందరి నమస్కారాలూ అందుకుంటూ అటున్నూ చూశాడు.

యోధవేషంతో, ప్రత్యాలీఢపాదంగా కూచుంటూలేస్తూ మిక్కిలి ఆవేశంతో బాణా తిప్పుతోంది అన్నపూర్ణ.

నుదుట స్ఫుటంగా విభూతి రేఖలూ, కనుబొమ్మల మధ్య త్రిభుజంగా కుంకుమబొట్టూ, కళ్ళల్లో రక్తజీరలూ, బుగ్గమీసాలూ, చేతిలో నిలువుడెత్తు బాణాకర్రా — వీటితో వీరభద్రావతారం లాగ మెరిసిపోతూ, అన్నపూర్ణకేసి గంభీరంగా చూస్తూ "హుషార్ హుషార్" అని మేఘ గంభీరంగా ఆమెని హెచ్చరిస్తూ ఎదురుగా నుంచుని వున్నాడు సుబ్బయ్య.

అదీ యిదీ చూసి భట్టాచార్యుడు చకితు డయిపోయాడు.

అందుకు రామశాస్త్రి మొగాన గర్వరేఖ మెరిసింది.

అరగడియ సేవు ఎవరూ మాట్టాడలేదు.

కదలా లేదు.

అప్పటికి బాణాకర్ర కొసతో నేలమీద పొడుస్తూ ముందుకి నాలుగంగలు వేసి ఆవరస ముగించింది అన్నపూర్ణ.

"భట్టాచార్యులవారు దయచేశా రమ్మా" అన్నాడు అవ్యవధానంగా రామశాస్త్రి.

ఆయాసంవల్ల మాట్టాడలేక, వెంటనే భట్టాచార్యుని దిక్కుగా వంగి, నేల అంటి, కళ్ళ కద్దుకుంది అన్నపూర్ణ.

"నీ కూతు ర్నేమని దీవించాలో నాకు తోచడంలేదు శాస్త్రీ" అన్నాడు ఆనందతాదాత్మ్యంతో భట్టాచార్యుడు.

"తమ రలా సెలవిప్పించడం ధర్మమా?"

"ఎందుక్కాదూ? ఐశ్వర్యవతి — విద్యావతి — సౌందర్యవతి — ఏమి లోటోయ్ నీ కూతురికి?"

"కుటుంబంలో దాని కొక విశిష్టపదవి దఖలుపడవలసే వుంది కదా?"

"అది తెలుసు. శాంబరీభిల్లుణ్ణి అనుసరించడానికి సిద్ధంగా వున్న పర్వత రాజపుత్రికలా వుంది నీ కూతురు. తగిన వరుణ్ణి తేగలదా నా ఆశీర్వచనం?"

"తమ వాక్శుద్ధి అలాంటిదనే కదా నా ఆశ?"

"అమ్మాయీ" అని సంబోధిస్తూ అన్నపూర్ణ దగ్గిరికి బయలుదేరాడప్పుడు భట్టాచార్యుడు.

శాస్త్రి అనుసరించాడు, పక్కగా.

చేతులు దోయిలించుకుని నమ్రమూర్తి అయింది అన్నపూర్ణ.

ఆమె శిరస్సున వరదహస్తం వుంచి "అమ్మా, నీ మాతామహుడు ఒప్పుకోడు గాని నీ జాతకం బహు విలక్షణం అయింది. ఇవాళ నువ్వు సాధిస్తూ వున్న విద్య అందు కనుగుణంగానే వుంది. ఈవిద్యలో నువ్వు మిక్కిలీ ప్రావీణ్యం సంపాదిస్తావు, సందేహం లేదు. నీ ప్రావీణ్యం చూసి దేవతలు నీకు తగిన వరుణ్ణే అనుగ్రహిస్తారు, మీ నాయనకు బెంగ అక్కర్లేదు. అయితే, మీ నాయన యెందు కిది సంకల్పించాడో నువ్వు దీక్షగా మాత్రం సాధన చెయ్యి" అన్నాడు భట్టాచార్యుడు, వాత్సల్యం గుమ్మరిస్తూ.

"సంకల్పమూ ప్రయత్నమూ మా అమ్మాయివేనండి. ఏర్పాటు మాత్రమే నాది"

"అలాగటయ్యా? ఇది మరీ వింతవిషయం. అయితే, ఆడపిల్ల కసరత్తు నేర్చుకోడం మన అగ్రహారీకుల దృష్టిలో యెంత హీనమో, మన స్త్రీ లిప్పుడంత హీనస్థితిలోనే వున్నారు."

"దేశస్థితి తమకి తెలియనిదా మరి?"

"ఎక్కడో బలాత్కృత లయిపోతున్న మన ఆంధ్ర స్త్రీలకు ఇక్కడి అన్నపూర్ణ రక్షణ అందకపోవచ్చు; కాని మన స్త్రీల కందరికీ యీ విద్య పురుషులకంటే యెక్కువ అగత్యం. వివాహం కంటేనూ అగత్యం"

"బహువేత్తలూ, బహుద్రష్టలూ తమరిలా సెలవిప్పిస్తున్నారు కనక, అగ్రహారం అంతా తిరగబడ్డా నేనిక జంకను"

"వెర్రివాడా! ఈయువకులను తప్పించి వేరే అగ్రహారీకు లెవరోయ్? ఇంతమంది బాలికలు కూడా నీ సిద్ధాంతం ఆచరణలో పెడుతున్నా రిక నీకెదు రెవరోయ్?"

యువకులుత్సాహభరితులయినారు.

బాలికలూ, యువతులూ యెగిసిపడి చూసుకున్నారు.

జయధ్వానాలంతకీ ముందే మిన్నుముట్టాయి.

"కాకపోయినా, వారికి జంకి నువ్వేపని మానుకున్నావూ? నీ దూరదృష్టి అందుకోగలవా రెవరున్నారోయ్ మన అగ్రహారం పండితుల్లోనూ?"

శాస్త్రి నమ్రుడైనాడు.

ఇదంతా వినీ, చూసీ, చమత్కృతుడై మోడ్పు కేలితో చక్కావచ్చా డక్కడికి సుబ్బయ్య.

"రండి సుబ్బయ్యగారూ! వీరు మా కందరికీ గురువులు. తర్కశాస్త్రంలో, కాశీలోనూ దారి పొడూగునా వున్న పండితుల నందరినీ "దాసోహ"మ్మనిపించు

కుంటూ దయచేసిన జగత్పండితులున్నూ" అని పరిచయం చేశాడు శాస్త్రి అంజలిబంధంతో భట్టాచార్యుణ్ణి నిర్దేశిస్తూ.

వెంటనే భట్టాచార్యుని పాదాలమీద వాలాడు సుబ్బయ్య.

"విజయీ భవ! శాస్త్రీ! రూపం యెంత ప్రచండమో హృదయం అంత ప్రసన్న మైన జెట్టి ఈయన. అయ్యా! ఈశ్వరకటాక్షంతో ఒక విద్యలో మీరు పారం చూసినవారని జిల్లా జిల్లా అంతకీ తెలుసు. మా పిల్లలను మీరు దిద్ది తీర్చాలి. ముఖ్యంగా బాపనపిరికి అనే అపప్రథ మీరు పోగొట్టాలి" అన్నాడు భట్టాచార్యుడు.

"చిత్తం చిత్తం, నేను తమ యెదట మాట్టాడగలవాణ్ణి కాను. అయితే, బ్రాహ్మణోత్తముల పిరికితనం శారీరికం కాదండి, మానసికం"

"అంటే?"

"నే నిదివరలో అయిదారుగురు బ్రాహ్మణయువకుల కీ విద్య నేర్పాను. వా రందరూ నన్ను మించినవా రయినారు. కాని సమయం వచ్చాటప్పటికి మాత్రం వేదాంత చర్చలో పడిపోతారు. "ఏమి శాశ్వతం?" అన్న భావన మంచి రసకందాయప్పట్టులో వారిని దిగతీ సేస్తూ వుంటుందండి"

"చాలా లోతయిన మాట యిది"

"నా దొక్క మనవి" అన్నాడు కొండుశ్రౌతి.

"ఏమిటోయ్?"

"బ్రాహ్మలనే కాదండి, హిందువుల నందరినీ నిర్వీర్యం చేసేసిందా భావన. తరతమభేదాలు మాత్రం వున్నా యంతే. కాకపోతే; మనదేశం అన్యాక్రాంతం అయినప్పు డల్లా పైనుంచి వచ్చినవారు మనకంటే చాలా తక్కువే. అయినా మనకి పారతంత్ర్యం యెందుకు వచ్చిందీ?"

"దానిమీద నువ్వు వాదం పెంచు, చూతాం"

"ఉత్తరభారతభూముల్లో కల్లోలాలు చెలరేగినప్పణ్ణుంచీ యీవిషయమై నేను మథనపడుతూనే వున్నాను. నెలరోజుల కిందట, తన్నాశించివచ్చిన ఒక పెళ్ళికొడుకుని అన్నపూర్ణ అడిగిన ప్రశ్నతో చరిత్ర నాకు బాగా అవగాహన అయిపోయిం దండి"

"ఏమిటో ఆకిటుకు?"

"గ్రామంలో శవం వుంటే పొయ్యిలో నిప్పు వేసుకోని సంప్రదాయం మనది; కాని యెప్పుడు వచ్చినా, మనిషిని చంపి, ఆశవంమీద కూచునే రొట్టె

తినే జాతులతోనే వచ్చింది మనకి సంఘర్షణ. మన జగన్మిథ్యాత్వసిద్ధాంతం మనకు సకలమూ అశాశ్వతమే చేసేసింది"

"ఆగు" అన్నాడు భట్టాచార్యుడు.

రామశాస్త్రిని సంబోధించాడు.

"ఏమి సెలవు?"

"మనకి స్వాతంత్ర్యం వచ్చింది"

"చిత్తం వచ్చింది"

"ఇది యెలా వచ్చిందీ అని కాదు, యెలా నిలుస్తుందీ అనీ ప్రశ్న"

"అదీ మాట"

"ఆధ్యాత్మికత పేరుచెప్పి కడుపులు మాడ్చుకోడమూ నరాలు కుంగ దీసుకోడమూ అవివేకం"

"చిత్తం"

"శ్రౌతి చెప్పింది చారిత్రికవిషయం. అక్షరాలా జరిగింది. ఊహగానం కాదు"

శ్రౌతి మొగం వికసించింది.

"సెలవిప్పించండి" అన్నాడు శాస్త్రి.

"గతం గతమే. ఈవాదాలు కావు మన కిప్పుడు తారకాలు. కాగా సాముగరిడీల విషయమై నేనూ నీ నిశ్చయానికే వచ్చాను"

శాస్త్రి సోల్లాసంగా చూడగా, యువకులు ఆనంద తాండవం చేశారు.

అప్పుడు భట్టాచార్యుడు దూరాన వున్న సూరిశాస్త్రి కేసి చూశాడు.

వెంటనే అతను కొంచెం ముందుకి వచ్చాడు.

"ఇతణ్ణి నువ్వెరుగుదువు" అన్నాడు భట్టాచార్యుడు రామశాస్త్రితో, సూరిశాస్త్రిని నిర్దేశిస్తూ.

"అయ్యో, అసహాయశూరుడు కదా అతను? ఈవూళ్ళో యెరగనివా రెవరు?"

"ఇతనికిన్నీ సాముగరిడీలు నేర్చుకోవాలని సంకల్పం కలిగింది"

"చిత్తం, అవశ్యమూ పంపించండి"

"అన్నపూర్ణ సాముగరిడీలు ప్రారంభించిన సంగతి నాకు ఆక్షణంలోనే తెలిసింది. ఆసాయంత్రమే యితని ఉబలాటం కూడా నాకు తెలిసింది. నేను నీ దగ్గిరికి బయలుదేరదామనుకుంటూ వుండగా, బెల్గ్రాం రావడమూ, ఆరాత్రే మేము దక్షిణాదికి బయలుదేరడమూ జరిగిపోయాయి. ఇవాళ ఉదయమే తిరిగి

యింటికి చేరుకున్నాం. ఒక్క నెలరోజులు వెనకబడిపోయానే అని యితను మహాపరితపించిపోతున్నాడు"

"వా రలా పరితపించడం అనవసర మండి" అన్నాడు సీతాపతి.

"ఏమి?"

"వారి సంగతీ, సత్తా నాకు బాగా తెలుసు. ఈశ్వరుడు వారి కలాంటి శరీరం అనుగ్రహించాడు. విద్య ప్రారంభించిన నెలరోజులకు, ఆయన' మాకంటే వొక్క సంవత్సరం ముందుంటా రండి"

వెంటనే చెయ్యెత్తి నమస్కరించి, సూరిశాస్త్రి, సీతాపతికి తన కృతజ్ఞత నివేదించుకున్నాడు.

"మీ కందరికీ అంత ఆదరభావం వుంటే యితని కిక లోటేమిటి, నిజాని కితని ప్రతిభ సామాన్యమైనది కాదు, నాకు బాగా తెలుసు. కుంభ కోణంలో యెలాంటి ఉద్దండ పండితులనూ చెలిగిపారేశాడు. ఇతని శరీర ప్రకృతి కూడా చాలా మంచిది. సాముగరిడీలకు బాగా అనుగుణం అయింది"

ఇది విని శ్రౌతినీ, సుబ్బయ్యనీ పిలిచాడు శాస్త్రి.

"విన్నారు కదా? ఇతను మహాపండితు డయిపోతాడు, సందేహం లేదు. ఇలాంటివాడు మన పాఠశాల విద్యార్థి కావడం మనం గర్వించతగ్గవిషయం."

"చిత్తం" అన్నారు వారిద్దరూ, ఏకకాలంలో.

"ఇంతకీ:— ఇక్కడ వారాలు చేసుకుంటున్న విద్యార్థులు, ఇళ్ళ దగ్గిర ధనికులా పేదలా అన్న విచారణ మన కక్కరలేదు. విద్యలకోసమే వారు మన వూరు వచ్చారు. తలిదండ్రులను విడిచివచ్చారు కనక, సర్వవిధాలా మనం ఆదుకుని విద్యార్జనకు వారి కవకాశాలు కలిగించవలసిన బాధ్యత మన మీద వుంది"

సూరిశాస్త్రి పరవశు డయిపోయాడు.

"కనక, వారిదగ్గిర మనం—"

రామశాస్త్రి మాట కడ్డంవచ్చి "యిత నిచ్చుకోవలసిన జీతం నే నిచ్చుకుంటా నయ్యా" అన్నాడు భట్టాచార్యుడు.

దీనిమీద సుబ్బయ్యని పిలిచి "ఏం, భట్టాచార్యులవారు సెలవిప్పించింది విన్నారా?" అనడిగాడు రామశాస్త్రి.

"శివశివా, వారి ద్రవ్యం నేను జీర్ణం చేసుకోగలనా మహాప్రభూ," అని బదు లడిగాడు సుబ్బయ్య, వంగి వంగి దండాలు పెడుతూనూ, పరితపిస్తూనూ.

7

"సుబ్బయ్యశాస్త్రీ, ఇవాళ సరస్వత్యుద్వాసన చేసుకోవలసిన రోజే మిటీ—"

"ఇంకేం, నువ్వు సరిగానే చెప్పావు. ఈసాముగరిడీలు ఎప్పుడు ప్రారంభం అయినాయో అప్పుడే అయిపోయింది సరస్వత్యుద్వాసన, యీ అగ్రహారంలో"

"బాగా చెప్పావు. అయితే, నాకూ వచ్చింది గానీ ఆహ్వానం, జరుగుతున్న దేమి టంటావ్?"

"పాఠశాల ప్రారంభం అయి సంవత్సరం నర దాటిందిట. ఆవిద్య నేర్చినవాళ్ళకి విజయదశమి మహాపర్వదినంట. కుర్రాళ్ళేమాత్రం ముందుకి వెళ్ళారో చూసుకుందా మని కులాసాగా యివాళ పరీక్ష పెట్టుకున్నారుటయ్యా"

"అందులో పడి భ్రష్టు లయిపోయినవా ళ్ళేమి చేసుకుంటే మనకేం, తక్కినవాళ్ళ మాట చెప్పవోయ్"

"తక్కినవాళ్ళంటూ యెవ రున్నారూ నువ్వూ నేనూ తప్ప? మనవూరి, పండితు లంతా అక్కడే వున్నారు ఆడవాళ్ళతో సహా, తెలుసా?"

"కలి, ఘోరకలి"

"కలో కృతమో ప్రవాహం అలా మళ్ళిపోయింది, యిక నీధర్మశాస్త్రమూ, నా మంత్రశాస్త్రమూ యెవడిక్కావాలీ? మా ఆవిడే పరుగెత్తింది, వంట ముసలి వానికప్పగించి"

"అయ్యో"

"అయ్యో అంటే, పోనీ, ముసల్దయినా మడి కట్టుకుందా? అది అలా చెప్పకుండా వెళ్ళింది, ఈవిడ గోదావరి కని పేరు పెట్టి యిలా చెప్పకుండా వెళ్ళింది"

"మా ఆవిడా వెళ్ళింది లే, అంతతొందర అయితే నన్ను మడికట్టుకో మని, అదిసరేగాని – అనేక వేలమంది బ్రాహ్మణ కుర్రాళ్ళని వేదవేదాంగవేత్తలను చేసి విడిచిపెట్టిన యీ పాటిమీది బ్రాహ్మలు వీరముష్టికి శిష్యరికం చెయ్యడం యేమిటోయ్?"

"వీరముష్టో, గోరుముష్టో – అదిగో, మీ ఆవిడ వచ్చేసింది యేమి జరిగిందో విందాం"

"............ఏమి తమ్ముడూ, నువ్వు రాలేదూ అక్కడికీ, మా మరదలితోనూ?"

"మీ మరదలితోనా? చూశావుటోయ్ శాస్త్రీ ఆధోరణి?.... ....

చాలించు ఇక. ఆపిండివంట యేమిటో త్వరగా వండు, నే నన్నమూ పప్పూ కూరా చారూ కానిచ్చి పూజ కూడా చేసేశాను లే"

"మరి మైలపడి కూచున్నా రేం?"

"ఆడదానిలాగ పొయ్యిదగ్గిర పడివుండనా?"

"మాకళ్ళు కప్పి యింతవరకూ ఆడారు ఆట, యిక గుర్రం దిగండి"

"అదేమి టమ్మా అక్కా? ఏమి జరిగిం దేమి టక్కడ?"

"అక్కడ వుండినంత సేపూ మాకు చచ్చినచా వయిపోతే, ఏమి జరిగిం దని నింపాదిగా అడుగుతా వేమిటి తమ్ముడూ?"

"అదేమి టమ్మా?"

"మా బతు కేమి బతుకోయ్? పురుగులం కదా మేము? వాళ్ళ అన్న పూర్ణని చూడూ. వాళ్ళ శ్యామలను చూడూ. తక్కిన ఆడపిల్లలను కూడా చూడూ. పెట్టిపుట్టారు వాళ్ళు, యీ కాలంలో పుట్టి. దిక్కుమాలిన కాలం అయిపోయింది మాది"

"విశేషా లేమిటో చెప్పవమ్మా తిట్టుకోకా"

"విశేషా లన్న విశేషాలా? మొదట వాళ్ళ శ్యామల కత్తి తిప్పిందయ్యా! చూడ్డానికి పదకొండేళ్ళ పిల్లే కాని కత్తి తిప్పాటప్పుడు బంతిలాగ యెగిరి పోయిందోయ్"

"సరే"

"తరవాత దాన్ని పడుకోబెట్టారు. శ్రోతి రెండు బొంత అరిటికాయలు పట్టుకువచ్చి దాని కడుపుమీద పెట్టాడు. ఆపళంగా, పరవళ్ళు తొక్కుకుంటూ, వాళ్ళ గురువుట యములాడు లాగ తెగబారెడు కత్తి పుచ్చుకువచ్చాడు"

"వచ్చి?"

"శ్యామల కడుపుమీద వొక్క నరుకు నరికాడయ్యా"

"అయ్యో"

"మేము నీలాగే అయ్యో అనుకున్నాం. కళ్ళు కూడా మూసేసుకున్నారు కొందరు మొగాళ్ళున్నూ; కాని అరిటికాయలు రెండూ నాలుగు ముక్కలయి కింద పడిపోయాయి; గాని కసింతయినా దెబ్బ తగిలిందా దానికి మరి?"

"గొప్ప విద్యే చూపించాడు గురు వయినందుకు"

"గురువు మాటకేం, శ్యామల ధైర్యంమాట చెప్పవయ్యా! లక్షమంది మొగాళ్ళు వచ్చి మీద పడినా అది జంకుతు దంటావా యిక?"

"నీకోరిక అలా వుందా?"

"ఏం వుండకా? కర్మం చాలక కూరలో కాస్త కారం తక్కువయితే పరవళ్ళు తొక్కడమా? ఒకనాడు కాస్త బద్ధకిస్తే "పో, పో, పుట్టింటికి పో"మ్మనడమా? శ్యామలనూ అన్నపూర్ణనూ చూశాకయినా మాస్థితి మాకు తెలియదనుకున్నారా? మేమింకా మునపటిలాగే పడివుంటా మనుకుంటు న్నారా?"

"బావతో నీకు వాదం యేమిటి గానీ — పడివుండనూవద్దు గానీ — తరవాతి సంగతి చెబుదూ"

"శ్యామల వెళ్ళిపోగానే ఆడాళ్ళకి మొగాళ్ళకి గూడా పాతిక నిమ్మపళ్ళు పంచిపెట్టాడు శ్రౌతి"

"అవెందుకూ?"

"కత్తి తిప్పాటప్పుడు వాటితో అన్నపూర్ణని కొట్టుమని"

"ఓహో, తరవాత అన్నపూర్ణ కనపరిచిందా విద్య?"

"విద్యన్ని విద్యా తమ్ముడూ అదీ? కళ్ళు చెదిరిపోలేదూ అందరికీ?"

"ఇప్పుడు నువ్వు మీ తమ్ముడి గుండెలు చెదరగొడుతున్నావు, తెలుసా?"

"బావకి వినాలని తొందరగానే వుంది, ముందుకి వెళ్ళవమ్మా"

"పట్టాకత్తులుట వాటిపేరు. బారెడేసి వున్నాయి. అలాంటివి రెండు చేతులా రెండు కత్తులు పట్టుకు చక్కావచ్చిందయ్యా అన్నపూర్ణ. దాన్ని చూశాటప్పటికి, పట్టిసం కొండమీది భద్రకాళీ అమ్మవారు దిగివస్తున్నట్టని పించిందయ్యా మాకు. ఇక అది కత్తులు తిప్పింది తమ్ముడూ! — నిజంగా తాండవం చేసేసిందయ్యా! ఆచురుకు — ఆ లాఘవం — ఆ స్ఫూర్తి — ఆనేర్పు — నేను చెప్పలేనయ్యా!"

"సరే, గొప్పగా వుంది. అద్భుతంగా వుంది. తరవాతా?"

"ఆయెండలో ఆకత్తులు మెరుపుతీగ లయిపోయాయి. అప్పుడు మేమంతా — మీ మొగాళ్ళు కూడా సుమీ — ప్రాణాలు గుప్పిట్లో పట్టుక్కూచున్నాం, చేతులు జారి అవెక్కడ మీద పడిపోతాయో అని. తగిలితే పెచ్చో పుచ్చో యెగిరిపోవలసిందే. అంత పదునుగా వున్నాయి మరి అవి"

"సరే, అలాంటి కత్తులు తిప్పింది అన్నపూర్ణ"

"అది అలా తిప్పతూ వుంటే, ముందు వాళ్ళ శ్యామల విసిరింది నిమ్మపండు. తరవాత సత్యవతి విసిరింది. శక్తికొద్దీ విసిరాడు శ్రౌతి. "విసిరెయ్యండి" అని పురిమాడు గురుపు, అందరమూ విసిరేశాం"

"విసిరితే?"

"ఒక్క పండయినా దానికి తగిలితేనా? ప్రతీపండూ రెండేసి పెచ్చు లయిపోయింది. ప్రతీపెచ్చూ మాకు చెఖ్ఖా చెఖ్ఖా తగిలింది. అంతా అయి పోయాక, ముక్క లన్నీ పోగుచేసి, శ్రౌతి మా యెదుట లెక్కపెట్టాడు. యాభయ్యీ తేలాయి"

సుబ్బయ్యశాస్త్రి ముక్కుమీద వేలు పెట్టుకున్నాడు.

"ఎందుకు తమ్ముడూ, నాకు కాలం చెల్లిపోయి —"

"తప్పుతప్పు, నలభై యేళ్ళకే ముసలిదా న్నయిపోయానంటా వేమి టమ్మా?"

"ఆ విద్యకి పనికివస్తా నంటావా మరీ? అది చెప్పవయ్యా యిచ్చకం మాట లాడక"

"దాని కేం గానీ — కొత్తవిద్య ప్రారంభించినందుకు వొద్దెక్కిందన్న మాటే అన్నపూర్ణ"

"అప్పుడే అంటా వేమి టా మాట? మధ్యాహ్నం చూడాలిట దాని సత్తా. శ్రౌతి కూడా మిగిలేవున్నాడింకా"

"తక్కినవాళ్ళు?"

"చాలామందే వున్నారు; కాని వాళ్ళలో బాగా తేరుతున్న వాళ్ళనే యేరి ఆడించారు. బాగా చేతకానివాళ్ళనీ, కొత్తవాళ్ళనీ వెనక్కి పెట్టేశారుట లే"

"సరే"

"ముందు శ్యామలా రామలక్ష్మి కుస్తీపట్టారు. శ్యామల పడిపోయింది. రామలక్ష్మిని చేబోలువారి సుబ్బలక్ష్మి పడగొట్టింది. దాన్ని ప్రభలవారి నీలమ్మ పడగొట్టింది. శ్రౌతి చెల్లెలు సత్యవతి, ముందు నీలమ్మని పడగొట్టింది. తరవాత, దానిమీదికి రామచంద్రుణ్ణి పంపారు. వెకిలిమనిషి వాడు, రూలుకి వ్యతిరేకంగా కుస్తీ పట్టాడుట. ఆవళంగా సాగతీసి అది చెప్పున వాడి దవడ బద్దలుకొట్టింది. తమ్ముడూ! చెప్పవద్దూ? ఆదెబ్బకి వాడి పళ్ళూడిపోయా యనుకున్నాం మేము"

"వాడి బతు కెందులోనూ అంతేలే"

"నువ్వు మనిషివి కాదంటూ వచ్చి, వాణ్ణి, గురువుకూడా పడగెంచేశా డయ్యా, పురుగుని తోసి పారేసినట్టు"

"వాడి మాట కేం గానీ — సత్యవతి, చివరికి, సత్యభామ అయిపోయే టట్టుంది"

"కావా లయ్యా, దేవుడి పుణ్యాన ముమ్మాటికీ కావాలి"

"కావాలి, సరే"

"అది రుద్రప్ప చేతిలో పడిపోయింది. రుద్రప్పని కృష్ణయజ్వ కొట్టాడు. కృష్ణయజ్వనీ, భోగప్పనీ, నరసావధానినీ సీతాపతి కొట్టాడు. సీతాపతిని సూరి శాస్త్రి పడగొట్టాడు"

"దరిద్రుడు – వారాల విద్యార్థి చేతిలోనా పడిపోయాడు?"

"వారాల విద్యార్థి యేమిటి తమ్ముడూ, సీతామహలక్షమ్మా భట్టాచార్యులు గారూ అతణ్ణి అభిమానపుత్రుడుగా పెంచుకుంటూ వుంటేనూ? ఆరు మాసా లయింది అతను వారాలు మానేసి"

"అదేమిటమ్మోయ్? నాకు తెలవనే లేదు సుమా"

"సరే గానీ, ఇంత అగ్రహారం వుంది కదా, అందరూ పండితులేకదా, అందరూ ధర్మపన్నాలువిడేసే రే గదా, సూరిశాస్త్రి తప్ప. పొద్దున్న లేచీ లేవ గానే వొక్కడయినా తల్లికీతండ్రికీ పాదాభివందనం చేస్తాడూ మరి?"

"అబ్బా, గొప్పభక్తే"

"అభక్తీ, అనిష్ఠా కాయవుటయ్యా అతణ్ణి?"

"కాస్తాయి, కాస్తాయి"

"ఇక శ్రౌతీ అన్నపూర్ణా మిగిలివున్నారు. వాళ్ళు కూడా సూరిశాస్త్రిని కొట్టలేరుట; కాని చూడవలసిన దంతా మధ్యాహ్నమే వుందిట"

"ఏమి బావా, ఏమంటావ్?"

"నువ్వే మంటావ్?"

"ఇక నే నాగలేను"

"అయ్యో"

"ప్రతిష్ఠ విడిచి పెట్టలేకపోతే నువ్వు–"

"ప్రతిష్ఠ కేం గానీ—అంతమందికి లేని అప్రతిష్ఠ మనకేమిటిగానీ—"

"వేషాలు వెయ్యక బయలుదేరవయ్యా"

"నువ్వంత వుబలాటపడుతూ వుంటే యెందు క్కాదనాలి? బయలుదేర వోయ్. దొమ్మరిసాని గడెక్కి ఆడితే చూశాం, మానామా?"

"విన్నావుటమ్మా?"

"దొమ్మరిరాజు డోలు వాయిస్తేనే దొమ్మరిసాని గడెక్కడం, నీ కిది తెలుసుటయ్యా?"

"......... ... ."

8

భట్టాచార్యుడి పాదాల దగ్గిర కూచుని వున్న సూరిశాస్త్రి, సుబ్బయ్య

పిలవగా, వెళ్ళి రంగస్థలం మధ్య నుంచున్నాడు, గోదావరిలో పట్టిసం కొండలాగ.

కరతాళధ్వనులు మిన్నుముట్టాయి.

"అన్నపూర్ణ, అన్నపూర్ణ" అనుకుంటూ అందరూ అటే చూశారు; కాని సుబ్బయ్య శ్రోతిని పిలిచాడు.

"హుషార్, ... హుషార్" అంటూనే సుబ్బయ్య తప్పుకున్నాడు, కుస్తీ ప్రారంభం అయింది.

"తగిన వుజ్జీ" అనుకుంటూ పొద్దుటిపూట వోడిపోయిన వారున్నూ మహోత్సుకు లయినారు.

బెల్లించి చూస్తూ సూరిశాస్త్రి పంజా చాపి వూరుకున్నాడు; గాని నిమిషాలు గడిచినా శ్రౌతి అది పట్టుకోలేకపోయాడు.

చూసిచూసి శ్రౌతి మెడ వొడిసిపట్టుకున్నాడు సూరిశాస్త్రి.

శ్రౌతి మహోగ్రు డై పోయాడు, సూరిశాస్త్రి వొళ్ళు మరిచిపోయాడు.

సభ కిటకిటలాడిపోతోంది.

స్త్రీలు పురుషులు — పిన్నలు పెద్దలు — అగ్రహారాని కగ్రహారం అంతా అక్కడ చేరి వుంది.

రామశాస్త్రి యేర్పాటు చొప్పున, ఏ కుటుంబాని కా కుటుంబం ఒక్కొక్క గుంపుగా కూచుని వుంది, అందరితోనూ కలిసి.

ఎటు చూసినా వందలాది పురుషుల మధ్య, అంతసభలో, పీటలమీద కూచున్నట్టు తమ పురుషుల దగ్గిర కూచోడానికి, స్త్రీలు, పొద్దుటిపూట చాలా ముక్కటపడ్డారు; గాని యువతుల బలపరాక్రమాలూ, ధైర్యసాహసాలూ చూసి, పునర్జన్మ యెత్తినట్టయి "మా తక్కువ యేమిటి?" అన్నట్టు కడాయించుకునే కూచున్నా రీపూట.

అంతవరకూ సాముగరిడీలు ప్రారంభించి వుండని ఆడపిల్లలు ఎప్పుడెప్పు డని ఆత్రపడసాగారు, కొత్తగా కాపరాలకు వెళ్ళివుండిన పడుచులు "అయ్యో, కట్టుళ్ళలో పడిపోయామే" అని కుసిల్లిపోసాగారు.

శ్రౌతి చెల్లెలిని చూసి బాలవితంతువులు మాత్రం తిరగబాటు చెయ్యడానికి నిశ్చయించేసుకున్నారు.

"ఎప్పుడో వుప్పెన తప్పదు" అనుకుంటూ కొందరు పురుషులుకూడా బిక్కుబిక్కు మంటూనే కూచున్నారక్కడ.

వారిలో వొకడు "కాని — ఆడాళ్ళనీ మొగాళ్ళనీ కలపటం చెయ్యకపోతే అంత ఘోరకలిగా వుండకపోవు"నని పక్కశాస్త్రులతో మెల్లిగానే గొణిగాడు;

కాని అది పసికట్టేసి, వొక ప్రౌఢ, చెవిలో యేదో చెప్పడాని కన్నట్టు పక్క యువతి మీదికి వాలి "మనకి రాని విద్య లేమున్నాయేః ఇంకా యెన్నాళ్ళే మనమిలా పడివుండడంః" అనడిగింది మెల్లిగా, ఆపురుషోత్తముని చెవికి తగిలేటట్టు.

మొత్తాని కక్కడి స్త్రీల మొగాలమీద— దిటవు, దిగులు, తెగువ, గుంజాటన, ఆశ, నిరాశ, నిర్వేదం, అసంతృప్తి, చిరాకు, రోషం— అలా అలా పాకిపోతున్నాయి.

విషపుచూపులు, ఆదరపుచూపులు, లోతుచూపులు. అభావపుచూపులు, వంకరచూపులు. కోరచూపులు, వెకిలిచూపులు, గడ్డుచూపులు, వైరిచూపులు, పెంకిచూపులు, కిందిచూపులు, ఓరచూపులు— అన్నీ పోటోలెన్సు లయిపోయి వున్నాయి.

ఏనుగూ యేనుగూ ఢీకొన్నట్టూ, కొండమీద కొండపడ్డట్టూ పెనగులాడుతున్నారు శ్రౌతీ, సూరిశాస్త్రీని.

కాని వొక్క అరగంట గడిచాటప్పటికి కుస్తీ అంటే, యిటు సూరిశాస్త్రికి ఆట కాదనీ, అటు శ్రౌతికి చావుబతుకుల సమస్య అనీ బోధపడిపోయింది.

దాంతో, ఇద్దరికీ కసి పెరిగిపోయింది.

ఇద్దరికీ రోషం యెక్కువయిపోయింది.

ఇద్దరికీ శౌర్యమున్నూ ముంచుకువచ్చేసింది.

ఇద్దరూ చివరి ప్రయత్నంలో పడ్డారు.

సభ్యులు వూగిపోయారు; కాని ఆ స్థితిలో పదినిమిషాలు గడిచాటప్పటికి శ్రౌతి కళ్ళల్లో నిరాశ పొడచూపింది.

"హుషార్........హుషార్" అంటూ చుట్టూ తిరుగుతూనే మరో రెండు నిమిషాలు చూసి "శాస్త్రీ విడిచిపెట్టెయ్యి" అన్నాడు సుబ్బయ్య.

తూల్తూ తూల్తూ లేచి, మెప్పుగా సూరిశాస్త్రికి షేకుహాండున్నూ యిచ్చి "పులి, పులి" అంటూ వెళ్ళి విద్యార్థుల మధ్య చతికిలబడ్డాడు శ్రౌతి.

మొదట మందంగా ప్రారంభం అయి, కరతాళధ్వనులు చివరికి వొత్తుగా మిన్నుముట్టాయి.

అదివరకే వుడికెత్తి వున్న అన్నపూర్ణ రక్తం దానా దీనా పొంగులు వారింది.

ఇక ఆగలేకపోయిందామె.

పరిస్థితులు గమనించ లేదు, సుబ్బయ్య పిలుపు నిరీక్షించలేదు, రంగస్థలాని కొక్కవురు కురికేసింది.

గుండెలు దూసుకుపోయేటట్టు చూస్తూ, చెవులు గింగుర్లెత్తేటట్టు సింహ నాదం చేస్తూ ఆడసింహలా వురికింది.

ఆశౌర్యోద్రేకం చూసి పురుషులు చకితులు కాగా, స్త్రీలు ఉత్సాహభరిత లయినారు.

బరువుగా శ్వాస విడుస్తూ, మళ్ళీ సుబ్బయ్య పిలుపు వచ్చేదాకా వెళ్ళి తన స్థానంలో కూచుందా మనుకుంటూ వున్న సూరిశాస్త్రి, గభీమని యెదురు తిరిగి, వురిమిచూస్తూ హుంకరించి, విలాసగా పంజా చాపాడు.

కాని సుబ్బయ్య అగ్గయిపోయాడు.

ఒక్కమాటు రామశాస్త్రి కేసి చురుగ్గా చూశాడు.

"అక్రమం—అధర్మం" అంటూ వురిమాడు.

అంతే.

"ఆడపిల్ల—భద్రం" అంటూ ముందు శాస్త్రిని హెచ్చరించాడు.

"హుషార్........హుషార్" అంటూ ఉభయులనూ తరవాత సమంగా రెచ్చగొట్టాడు.

నీహారలేశాలు కూడా పరిశీలిస్తూ చివరికి చుట్టూ తిరగసాగాడతను.

అప్పటికప్పుడే అన్నపూర్ణా, సూరిశాస్త్రీ రోషావేశంలో పడిపోయారు.

వారి కళ్ళు నిప్పులు కక్కుతున్నాయి.

ఆవిరికెరటాల్లాగ అగిఆగి బరువుగా వస్తున్నాయి ఊర్పులు.

లోపల్లోపలే లీనం అయిపోతున్న హుంకారాలతో కంఠనాళాలు పొంగ రించిపోతున్నాయి.

పురుషులు, అన్నపూర్ణ ప్రతీ కదలికలోనూ, తాము అబలలనుకుంటున్న స్త్రీలలో ఎంత శౌర్యం, ఎంత పరాక్రమం, ఎంత సత్తా, ఎంత ఆత్మవిశ్వాసం తొణికిసలాడేదీ గుర్తించి చకితు లయిపోతున్నారు.

స్త్రీలు, తమ శక్తి తమకు తెలియక, ఎంత నికృష్టస్థితిని అజ్ఞానంవల్ల తమకు తొడగని భూషణం అని భావించుకుంటూ కులుకుతున్నదీ గ్రహించుకుని కుతకుతలాడిపోతున్నారు.

"హుషార్...... హుషార్" అంటూనే వున్నాడు సుబ్బయ్య.

విద్యార్థులు వొడుపులు గ్రహిస్తూనే వున్నారు.

ఈస్థితిలో, దిక్కుహరాలు ముఖరితా లయేటట్టొక్క సింహనాదం చేసింది అన్నపూర్ణ.

చూడగా, తన రెండు కాళ్ళలోనూ, అన్నపూర్ణ తన కుడికాలుంచి

మెడ్డించగా ముందుకి తూలిపోయి, సూరిశాస్త్రి, అతికష్టంమీద నిలివరించు కుంటున్నాడు.

కాని, కళ్ళు మూసి మళ్ళీ తెరిచేటప్పటికి రబ్బరుబంతిలాగ యెగిసి నుంచుని మెరుపువేగంతో మళ్ళీ తలపడ్డాడతను.

మొగం జేవురించిపోయింది.

కళ్ళు కోతులయిపోయాయి.

చూపులు చెరుకాకుబల్లే లయిపోయాయి.

శరీరం అంతా శౌర్యం అలుముకుపోయింది.

ఆ స్వరూపం చూసి, స్త్రీలు, మొదట మెరుపుదెబ్బ తిన్నట్టయి పోయారు; కాని మళ్ళీ అంతలో నిలవరించుకున్నారు.

ఈమార్పు గుర్తించి, రామశాస్త్రి, తల పంకించుకుంటూ తనకి తానే ధన్యవాదాలు చెప్పుకున్నాడు.

ఈస్థితిలో గుండెలు పీచుమనే ట ట్టొక సింహనాదం వినిపించింది.

చూడగా, రెండు చీలమండలూ వొకచేత కలియబట్టుకునీ, రెండో చేత కుడిజబ్బ వొడిసి పట్టుకునీ. చాపచుట్ట లాగ అన్నపూర్ణని అమాంతంగా పైకెత్తేసి పట్టుకుని, సగర్వంగా ఆత్మప్రదక్షిణం చేసుకుంటున్నాడు సూరశాస్త్రి

అది చూసి స్త్రీలు గుండెలుమీద చేతులు వేసుకున్నారు.

శౌర్యం పరమావధి గుర్తించి పురుషు లుత్సాహవ్యగ్రు లయినారు.

అవ్యవధానంగా "ఆగు" అంటూ బొబ్బరించాడు సుబ్బయ్య.

సూరిశాస్త్రి అగిపోయి అలాగే నుంచున్నాడు.

"దింపేసెయ్యి" అని మళ్ళీ అరిచాడు సుబ్బయ్య.

ప్రాణపద మైన వస్తువు లాగ అన్నపూర్ణని మెల్లిగా దింపి, పక్కగా. నుంచున్నాడు మదగజం లాగ చురుగ్గా చూస్తూ సూరిశాస్త్రి.

అన్నపూర్ణ సిగ్గుపడిపోయింది.

చిగుళ్ళు ఎండదెబ్బ తిన్న పూలచెట్టు లాగ మొగం వంచుకుని నిలబడి పోయిం దామె.

అప్పుడు మెప్పుగా చూస్తూ వెళ్ళి, ముందు సూరిశాస్త్రి వీపుతట్టాడు సుబ్బయ్య.

. తరవాత, పులిలాగ అన్నపూర్ణ యెదటికి వెళ్ళి "ఏమంటావ్?"అన్నాడు కరుగ్గా, చురుగ్గా చూస్తూ.

"ఓడిపోయా" నంది అన్నపూర్ణ, అలాగ మొగం వంచుకునే వుంది,

కాని సుబ్బయ్యకి తృప్తి కాలేదు.

ఒక్క మాటు రావిరేకల్లాగ కదిలిపోయాయి అతని పెదవులు.

"ఘోర మైన నేరం చేశావు నువ్వు. ఒకరితో కుస్తీ పట్టి, చిత్తున్నా చేసి, అలిసిపోయివున్న వాడిమీద చెప్పకుండా వెళ్ళిపడ్డావు నువ్వు. శిక్షించకుండా నిన్ను విడిచి పెట్టడానికి వీలులేదు" అంటూ గద్దించాడు, అతను.

"నిజమే" అన్నట్టు ముందు తలవూపింది అన్నపూర్ణ.

"నే నమాంతంగా వెళ్ళి మీద పడ్డం నిజమే. అయితే, శౌర్యం ముంచుకు రావడం తప్ప, అందు క్కారణం దుర్బుద్ధి కాదు. దీనిమీద మీ రేమన్నా నేను మాట్టాడలేను. ఇందుకు మీ రే శిక్ష విధించినా తల వొగ్గుతాను" అందామె చివరికి, చేతులు జోడించుకుని, మొగం మాత్రం వంచుకునే వుండి.

వెంటనే, పడగవిప్పిన నల్లతాచులాగ, ఎదురొమ్ము విరుచుకుని బుస్సలు కొడుతూ, మొదట, నాలుగువైపులా చూశాడు సుబ్బయ్య.

అంతంత లేసి అగ్రగహారీకులూ మంత్రించినట్టు బొమ్మలయిపోయారు, దాంతో.

కాని రామశాస్త్రి గభీమని లేచినుంచున్నాడు.

"సుబ్బయ్యగారూ" అనిన్నీ పిలిచాడు.

"తా నధర్మ యుద్దానికి తలపడిందికనక, ఇందుకు శిక్షగా మా అమ్మాయి, సూరిశాస్త్రిని విధేయురాలై సేవించుకుంటుంది. మా అమ్మాయిని నే నతనికిచ్చి వివాహం చేస్తానన్నాడు.

"ధర్మాధర్మాలు తెలిసినవారుకనక, తమరు విధించిన శిక్ష ఉభయతారకంగా వుం"దన్నాడు సుబ్బయ్య.

"ఇందుకు శిక్షగా, అధర్మ యుద్దానికి తలపడ్డావు కనక, బతికివున్నంత కాలమూ నువ్వితణ్ణి సేవించుకో. అందు కర్హత సిద్ధించడానికి ముం దితణ్ణి చేపట్టు. మహానుభావులు శ్రీ భట్టాచార్యులవారి ఆశీర్వచనం నెరవేరి తీరాలి పర్వతరాజ పుత్రికవు నువ్వు, ఈ శాంబరీభిల్లుణ్ణి అనుసరించు" అనేశాడు చివరికి సుబ్బయ్య, తర్జనితో టొకాయిస్తూ.

అగ్రగహారీకులు తుళ్ళిపడిచూశారు; కాని అంత లజ్జావహ మైన స్థితిలోనూ కూడా, దీంతో, పాదరసబ్బుడ్డిలో మెరుపులాగ, అన్నపూర్ణ కళ్ళల్లో ముగ్ధప్రణయం భాసించింది.

సిందూరం చిలికినట్టు ఆమె గండస్థలాలు రక్తిమా లయినాయి.

మొగం అరవిచ్చిన తామరమొగ్గ అయిపోయింది.

శరీరం అంతా గరిపొడిచింది.

మనస్సు గుబగుబలాడిపోయింది.

కాళ్ళలో వొణుకు పుట్టింది,

వెంటనే, ఒక్కమాటు మొగం పైకెత్తి, సూరిశాస్త్రి గంభీరదృష్టితో తన ముగ్ధదృష్టి మేళవించి, కులికిపోతూ మళ్ళీ మొగం వంచుకుంది, తానే జయించినట్టు.

రాజేశ్వరి, తన పక్కనే కూచునివున్న భట్టాచార్యుని భార్య సీతామహాలక్ష్మమ్మ చెవిలో నోరు పెట్టింది, పొంగిపోతూ తన కుడిచెయ్యి ఆమె మెడకి చుట్టవేసి.

"తథాస్తు" అంటూ అంతకి ముందే ఉబ్బెత్తుగా లేచి నుంచున్నాడు రామశాస్త్రి, అన్నపూర్ణనీ సూరిశాస్త్రినీ, దీవిస్తున్నట్టు పైకెత్తి రెండుచేతులూ వూపుతూ.

— 1948 నవంబరు "కిన్నెర" నుంచి